

Toisen maailmansodan kurssi

Eero Ruokolainen & Jari Ukkonen

Sisällysluettelo

Alkusanat	1
1. Sodat ja kriisit maailmansotien välisenä aikana	2
2. Askeleet kohti uutta sota	4
3. Sota laajenee Euroopassa ja Pohjois-Afrikassa.....	10
4. Operaatio Barbarossa ja hyökkäys Pearl Harboriin	16
5. Itärintaman taistelut jatkuvat (1942 – 1943)	21
6. Sota Pohjois-Afrikassa ja Italiassa	29
7. Sodan ratkaisu Euroopassa.....	35
8. Japanin pyrkimykset suurvallaksi.....	41
9. Sota Tyynellä valtamerellä.....	47
10. Sodan jälkinäytökset ja seuraukset	53
TEEMA 1: Siviilit sodan jaloissa.....	58
TEEMA 2: Vastarintaa ja vakoilua toisessa maailmansodassa.....	62
Liite 1. Toinen maailmansota kirjallisuudessa ja elokuvissa	67

Alkusanat

Tämä oppimateriaali on tarkoitettu lukion historian opetuksen syventävälle toisen maailmansodan kurssille. Sitä on mahdollista käyttää joko omana kurssikokonaisuutenaan syventävällä kurssilla tai osittain pakollisen peruskurssin (HI2) tukena ja lisämateriaalina.

Oppimateriaali etenee pääosin kronologisessa järjestyksessä sodan taustoista sen jälkipyykkiin. Poikkeuksen muodostaa sota Aasiassa, joka käsitellään pääosin sodan Euroopassa jälkeen. Lisäksi kurssin loppuosassa on erillisiä teemoja esim. siviilit sodan jaloissa ja toinen maailmansota taiteessa, joilla voi täydentää, monipuolistaa ja rytmittää opetusta. Oppimateriaali soveltuu sekä luokkaopetukseen että itsenäiseen työskentelyyn. Teksti on luonteeltaan keskitettyä ja napakkaa, laajoja tekstimassoja on pyritty välttämään. Suomen vaiheita toisessa maailmansodassa käydään läpi vain viitteellisesti.

Kuhunkin lukuun sisältyy tehtäviä, joiden mallivastaukset löytyvät opettajan oppaasta. Oppaassa on myös ohjeet mahdolliseen kirja- ja dokumenttiprojektiin, sekä joitakin koetehtäviä, joita opettaja voi käyttää sellaisenaan tai soveltaen.

Toivomme, että tästä oppimateriaalista on iloa ja hyötyä historian opinnoissa!

Kuopiossa marraskuussa 2019

Tekijät

1. Sodat ja kriisit maailmansotien välisenä aikana

Ensimmäinen maailmansota päättyi vuonna 1919 solmittuun Versaillesin rauhaan. Sota jätti jälkeensä valtavat aineelliset ja inhimilliset tuhot; miljoonia kuolonuhreja, miljoonia pakolaisia ja valtava jälleenrakennusurakka. Koko maailman yhteinen toive tuntui olevan "ei koskaan enää sotaa".

Miten on selitettävissä, että uusi ja vielä tuhoisampi toinen maailmansota syttyi vain 20 vuotta Versaillesin rauhansopimuksen jälkeen?

- Syitä voidaan etsiä kansainvälispoliittisista tapahtumista, talouden kriiseistä ja aggressiivisista diktatuureista, joita syntyi Eurooppaan 1920- 30 –luvuilla. Demokratia oli vastatulessa.
- Versaillesin rauhasta on sanottu, että se oli rauha, joka ei tyydyttänyt ketään. Katkeruutta esiintyi niin voittajien (Italia, Japani) kuin hävinneidenkin parissa. Saksassa rauhansopimus leimattiin "häpeärauhaksi".
- Saksasta tehtiin yksin syyllinen sodan syttymiseen ja rauhanehdot neuvoteltiin Versaillesissa ilman Saksan läsnäoloa. Kaiken lisäksi Saksalle määrättiin maksettavaksi valtava sotakorvaus, joka suisti Saksan talouden lamaan ja hyperinflaatioon vuonna 1923. Eryityisesti Ranska vaati kosta- "Saksan on maksettava!".
- Noin 7 miljoonaa saksalaista jäi Saksan uusien rajojen ulkopuolelle. Monista tuli suur-Saksan kannattajia eli he halusivat kaikkien saksankielisten alueiden liittämistä Saksaan (sudeetit esim. Tšekkoslovakiassa)
- Versaillesin rauhan katkeruus loi pohjaa poliittisille ääriliikkeille Euroopassa: niin Mussolini kuin Hitlerkin lupasivat rauhanehtojen tarkistamista tai koko rauhan kumoamista valtaan päästyään.
- Italian fasistit kaappasivat vallan 1922-1923 Mussolinin johdolla ja Saksan natsit (NSDAP) 1932-1933 Hitlerin johdolla.
- USA eristäytyi sodan jälkeen Euroopan tapahtumista, vallalla oli **isolaatio**- eli eristäytymispolitiikka.
- Kansainliitto jäi heikoksi, kun USA ja sen liittolaisia jäi pois rauhanjärjestön toiminnasta. Kansainliitolla ei ollut riittävän tehokkaita pakotteita aggressiivisten valtioiden kurissapitämiseksi.
- Vuonna 1929 USA:sta (Wall Street) alkanut **lamakausi** levisi kaikkialle maailmaan -> konkurssit, massatyöttömyys -> yleinen epäusko demokratiaan ja toivottomuus loivat pohjaa ääriliikkeille.
- Saksassa enimmillään noin kuusi miljoonaa työtöntä -> Hitler ja NSDAP lupasivat työtä äänestäjille.

Suur-Saksan postimerkissä vuonna 1943 komeili Hitlerin profiilikuva.

Lähde: Wikipedia

Vuosi	Merkittäviä tapahtumia maailmanpolitiikassa
1921	Puolan ja Neuvosto-Venäjän välinen sota päättyy Puolan voittoon ja aluelaajentumiseen.
1931-32	Japani valloittaa Mantšurian Kiinalta, ja perustaa sinne Mantsuguon nukkevaltion.
1935	Italian hyökkäys Abessiniaan (Etiopiaan), Saksassa voimaan yleinen asevelvollisuus, Saarín alue osaksi Saksaa
1936	Saksa miehitti Reininmaan (Rheinland), Espanjan sisällissota syttyi, Saksan ja Italian välinen akselisopimus, Saksan ja Japanin välinen antikomintern- sopimus, Abessinian sota päättyi Italian voittoon.
1937	Saksa ja Italian testasivat ilmavoimiaan Guernican pommituksissa, Italia liittyi mukanaan antikomintern –sopimukseen (tähdätty kommunismia vastaan), Japanin hyökkäys Kiinan rannikkokaupunkeihin.
1938	Itävalta liitettiin osaksi suur-Saksaa rauhanomaisesti (Anschluss), Tšekkoslovakian sudeettialueet liitettiin osaksi Saksaa Münchenin kokouksessa .
1939	Saksa miehitti Tšekkoslovakian, Slovakiasta tuli Saksan nukkevaltio. Neuvostoliitto lyö Japanin rajasodassa Mongolian rajalla; Saksan ja Neuvostoliiton välinen hyökkäämättömyyssopimus (Molotov- Ribbentropin sopimus), talvisota syttyi 30.11. Espanjan sisällissota päättyi Francon ja falangistien voittoon. Italia valtasi Albanian.

1. **Italian Abessinian sotaa 1935-36** voidaan pitää osoituksena Kansainliiton heikkoudesta. Mussolini lupasi kannattajilleen luoda Italiasta suurvallan ja vallata kasvavalle kansalle elintilaa. Italiassa oli jo Afrikassa siirtomaina nykyinen Somalian alue sekä Libya 1800-luvulta alkaen. Abessinialla (nyk. Etiopia) ei ollut sotilaallista voimaa vastustaa Italian invaasiota ja Italiassa oli käytössä lentokoneet ja kemialliset aseet. Abessinian keisari Haile Selassie vetosi henkilökohtaisesti Kansainliittoon, joka pahoitteli tilannetta, mutta ei tehnyt mitään. Abessinian sota tuli ennakkotapaus, jota diktaattorit hyödynsivät ulkopolitiikassaan.
2. **Espanjan sisällissotaa 1936-1939** on pidetty toisen maailmansodan ”kenraaliharjoituksena”. Espanjan heikko tasavalta jakautui kahtia: vastakkain olivat tasavaltalaiset ja oikeistolaiset **falangistit**. Tasavaltalaiset olivat keskenään riitaisia (erilaisia sosialistisia ja kommunistisia aseellisia ryhmiä), mutta saivat vapaaehtoista sotilaallista apua eri puolilta maailmaa (esim. Neuvostoliitolta). Falangistit haluavat luoda autoritaarisen valtion kenraali Francisco **Francon** johdolla. Saksa ja Italia tukivat Francoa, koska pelkäsivät kommunistien valtaannousua Espanjassa ja halusivat kokeilla esim. pommikoneitaan ja panssarivaunuja sodassa. **Guernican** baskikaupungin pommitukset vuonna 1937 herättivät kaikkialla kauhua ja tyrmistystä. Sota päättyi vuonna 1939 falangistien voittoon, joka johti joukkomurhiin ja vankileireihin, pakolaisten pakenemiseen Ranskaan. Sisällissodan ja Francon pitkän diktatuurin jälkipesä jatkuu Espanjassa edelleenkin.

Tehtävät

1. Miksi Espanjan sisällissotaa on pidetty toisen maailmansodan ”kenraaliharjoituksena”?
2. Olisiko toinen maailmansota voitu välttää? Ota kantaa perustellen.
3. Miksi Saksa halusi liittää Tšekkoslovakian sudeettialueet suur-Saksaan?

2. Askeleet kohti uutta sota

Vuosi 1939 toi sodan Eurooppaan. Toinen maailmansota alkoi Euroopassa Saksan hyökättyä Puolan kimppuun syyskuun 1. päivänä. Iso-Britannia ja Ranska odottivat kaksi päivää saksalaisten mahdollista vetäytymistä Puolan maaperältä. Ne olivat solmineet Puolan kanssa puolustusopimuksen. Kun Saksa ei tehnyt elettäkään vetäytyäkseen Puolasta, Iso-Britannia ja Ranska julistivat sodan Saksalle 3.9.1939. Toinen maailmansota oli alkanut.

Hitler vei Saksan ja samalla koko Euroopan sotaan suunnitelmallisesti:

- Saksassa tuli voimaan **yleinen asevelvollisuus** vuonna 1935
- Saksan armeijaa kasvatettiin tietoisesti välittämättä Versaillesin rauhassa asetetuista rajoituksista aseiden ja sotilasmäärien suhteen. Esim. 100 000 sotilasta jalkaväessä sallittu yläraja-> nousi miljooniin sotavuosina!
- Ison-Britannian ja Ranskan harjoittama **myönnytyspolitiikka** mahdollisti valloitukset ja aluelisäykset vuosina 1936-1939. Myönnytyspolitiikan johtohahmona voidaan pitää Britannian pääministeri Neville Chamberlainia, joka uskoi, että sopimus Saksan kanssa Münchenissä 1938 takaisi rauhan "meidän eliniäksemme". Myös Ranska halusi joustaa Hitlerin vaatimuksille, jotta uusi sota vältettäisiin.
- Tšekin alueen miehitys alkuvuodesta 1939 osoitti, ettei Hitlerin lupauksiin voinut luottaa: Hitler halusi valloittaa muitakin kuin saksankielisiä alueita.
- Sodan ilmapiiri kasvoi ja asevarustelu kiihtyi Euroopassa Tšhekkoslovakian valtauksen jälkeen; Iso-Britannia ei halunnut kuitenkaan joutua sotaan Tšhekkoslovakian takia.
- Saksan uudeksi taistelutaktiikaksi muovautui **salamasota** (Blitzkrieg), jonka pääsuunnittelija oli panssarikenraali **Heinz Guderian**: ajatuksena oli välttää pitkät uuvuttavat asemasotavaiheet, jotka veivät Saksalta voitonmahdollisuudet ensimmäisessä maailmansodassa
- Salamasota oli nopea hyökkäystaktiikka, jossa ilmavoimat, panssarit, motorisoitu jalkaväki ja laskuvarjojoukot tekivät nopean hyökkäyksen vihollisen kimppuun ilman sodanjulistusta.

Hitler oli kotoisin Itävallasta, joka liitettiin kansanäänestyksen tuloksen perusteella osaksi suur-Saksaa vuonna 1938.

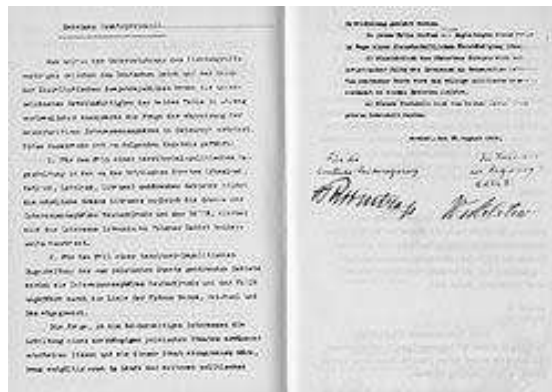

Lähde: Pixabay

Saksan ja Neuvostoliiton suhteet ennen sotaa

- Stalinin Neuvostoliitto seurasi huolestuneena Saksan ja Italian tiivistyvää yhteistyötä ja kommunisminvastaisuutta. Jo teoksessaan “Mein Kampf” Hitler oli nostanut esiin Saksan kansan pääviholliset: kommunistit ja juutalaiset. Neuvostoliitto oli siten natsi-Saksan ideologinen päävihollinen.
- Ennen natsien valtaannousua Saksalla ja Neuvostoliitolla oli ollut keskinäistä yhteistyötä, Saksa oli esimerkiksi kehittänyt aseteknologiaa Neuvostoliiton alueella. Kumpikin oli lisäksi menettänyt ominaan pitimiään alueita Puolalle ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisällissodan seurauksena.
- Stalinin Neuvostoliitto ei ollut valmis laajamittaiseen sotaan 1930-luvun lopulla.
- Stalinin vainot eli “**puhdistukset**” olivat koskettaneet myös puna-armeijaa; eräiden arvioiden mukaan joka neljäs kenraali surmattiin puhdistuksissa, joten neuvostoarmeija tarvitsi lisää aikaa varustautumiseen
- Saksa halusi välttää joutumisen kahden rintaman sotaan, vaikka Neuvostoliitto olikin päävihollinen.
- **Hyökkäämättömyyssopimus** Saksan kanssa solmittiin elokuussa 1939. Se tunnetaan myös nimellä Molotov-Ribbentrop sopimus valtioiden ulkoministerien mukaan.
- Sopimus oli käytännössä lupaus olla hyökkäämättä toisen kimppuun, ja lisäksi se avasi kauppasuhteet valtioiden välille. Saksa tarvitsi viljaa, öljyä ja malmia Neuvostoliitosta, joka puolestaan oli kiinnostunut Saksan sotateknologiasta.
- Sopimukseen sisältyi **salainen lisäpöytäkirja**, jossa itäinen Eurooppa jaettiin etupiireihin Saksan ja Neuvostoliiton kesken: Puola jaettaisiin Saksan ja Neuvostoliiton kesken, Suomi ja Baltian tasavallat kuuluisivat Neuvostoliiton etupiiriin (aluksi Liettua luvattiin Saksalle).
- Lisäpöytäkirja tarkoitti käytännössä sitä, että Stalinilla oli vapaat kädet Suomen ja Baltian suhteen. 30.11.1939 syttyi **talvisota** ja vuonna 1940 Neuvostoliitto valtasi Baltian maat ilman Saksan vastalauseita
- Puolan läntiset osat, joissa paljon sudeettisaksalaisia liitettäisiin osaksi Saksaa, jolloin Saksaa jakava Puolan käytävä katoaisi
- Sopimus piti kesäkuun 22. päivään 1941 saakka, jolloin Saksa aloitti hyökkäyksen Neuvostoliittoon (Operaatio Barbarossan).

Sopimus, joka muutti historiaa, solmittiin 23.8.1939. Lähde: Wikipedia

Sodan osapuolet

Akselivallat	Liittoutuneet
Saksa (Hitler)	Iso-Britannia
Italia (Mussolini)	Ranska
Japani (Hirohito)	Neuvostoliitto 1941-1945
Myöhemmin Unkari, Bulgaria, Romania	Yhdysvallat 1941-1945
Suomi (Ryti) 1941-1944	Kiina (sodassa 1937-1945)

Puolueettomina pysyivät sodan aikana:

- Espanja: vaikka Franco sai tukea sisällissodassa Saksalta ja Italialta, se pysyi puolueettomana, koska sillä ei ollut voimavaroja osallistua sotaan
- Turkki: toisin kuin ensimmäisessä maailmansodassa, Turkki pysytteli sodan ulkopuolella, vaikka sitä houkuteltiin molemmilta puolilta liittymään sotaan
- Irlanti: Iso-Britannia painosti liittymään liittoutuneiden puolelle, muttei onnistunut. Iso-Britannia syytti Irlantia natsisympatioista.
- Ruotsi: kävi kauppaa sekä akselivaltioiden että liittoutuneiden kanssa sodan aikana. Otti vastaan pakolaisia mm. Baltiasta, Tanskasta ja Suomesta (sotalapset). Ruotsi kielsi kauttakulun liittoutuneilta talvisodan aikaan, mutta salli saksalaisten joukkojen kulkea kauttaan Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon.
- Vatikaani: paavi vaikenä sodan aikana ns. **lateraanisopimuksen** takia, joka oli solmittu Mussolinin kanssa 1929. Paavi sai Vatikaanin ja lupasi olla puuttumatta Mussolinin toimiin Italiassa.
- Sveitsi: jatkoi samaa puolueetonta linjaansa kuin 1. maailmansodassa, otti vastaan jonkin verran pakolaisia esim. Saksasta
- Sodan alussa useampikin Euroopan valtio vannoi puolueettomuuden nimiin: Suomi ja Pohjoismaat sekä Benelux-valtiot, jotka kaikki joutuivat hyökkäyksen kohteeksi 1939-1940.
- Neuvostoliitto ja USA olivat puolueettomia vuoteen 1941, jolloin joutuivat itse hyökkäyksen kohteiksi ja tulivat mukaan sotaan liittoutuneiden puolelle. Yhdysvallat kuitenkin tuki Isoa-Britannia taloudellisesti, ja kohdisti Japaniin talouspakotteita sen Kiinan sodan takia. Neuvostoliitto puolestaan hyökkäsi Suomeen ja Puolaan vuonna 1939.

Benito Mussolini ja Hitler allekirjoittivat 1936 ns. Akselisopimuksen (Berliinin - Rooman), joka oli perustana maiden väliselle yhteistyölle Mussolinin syrjäyttämiseen saakka 1943.

Lähde: Pixabay

Sodan syttyminen:

- Aamuvarhain 1.9. 1939 taistelulaiva Schlessvig -Holstein ampui kohti satamakaupunki Danzigin (nykyinen Gdansk) satamaa ja varuskuntaa
- Saksan ja Puolan välisellä rajalla oli puolitoista miljoonaa saksalaisestilasta (53 divisioonaa), jotka saivat hyökkäyskäsken heti tämän jälkeen
- 1600 lentokonetta nousi ilmaan tavoitteena Puolan lentokenttien tuhoaminen -> **salamasotaa**.
- Puolan armeija tuli yllätetyksi: etulinjan joukoista vain kolmannes oli koolla ja taisteluvalmiina: Puolan hallitus oli perunut yleisen liikekannallepanon
- Puolan armeija oli paikoin hyvin varusteltu, mutta myös ratsuväkeä käytettiin taistelussa saksalaisia panssareita vastaan
- Yhdeksän tuntia ennen Saksan hyökkäystä oli toteutettu lavastus (provokaatio), jonka varjolla Saksa saattoi hyökätä Puolaan vaikuttamatta itse hyökkääjältä
- Keskitysleirivankeja puettiin Puolan armeijan univormuihin ja heidät pakotettiin hyökkäämään Puolan puolelta yli Saksan rajan yhdessä SS-joukkojen kanssa. Kyseessä oli Himmlerin ja Heydrichin suunnitelma. SS-joukot ampuivat muutamia huumattuja juutalaisia vankeja puolalaisissa univormuissa, joista tuli toisen maailmansodan ensimmäiset uhrin
- Hitler julisti provokaation seurauksena puheessaan sodan Puolalle 1.9.1939
- Iso-Britannia ja Ranska julistivat sodan Saksalle 3.9, mutta käytännössä eivät auttaneet Puolaa sopimuksesta huolimatta
- Varsova joutui saksalaisten valloittamaksi 27.9.

- Neuvostoliitto aloitti 17.9. hyökkäyksen Itä-Puolaan ja valtasi sopimuksen mukaisesti maan itäosat: Stalinin mukaan hyökkäyksen syynä oli "Puolan imperialistiset toimet Valko-Venäjällä ja Ukrainassa" -> Puola katosi Euroopan kartalta -> Puolan hallitus pakeni Lontooseen
- Myöhemmin paljastui **Katynin metsän joukkosurma**; puna-armeijan sotilaat teloittivat tuhansia puolalaisia upseereita ja älymystöä, mutta väittivät teloitusta saksalaisten tekosiksi.

Saksalaissotilaat kampeavat Puolan rajapuomia syrjään. Kuuluu kuva on lavastus; siihen lisättiin puolalainen sotilas (äärim. vas.) - osoitus siitä, että puolalaistenkin mielestä Puolan ja Saksan välinen raja ei ollut kohdallaan.

Lähde: Wikipedia

- Lännessä voidaan puhua "**valesodasta**", sillä syksyn 1939 aikana ei lännessä tapahtunut sotilaallisesti mitään merkittävää
- Ranska suoritti lähinnä symbolisen hyökkäyksen Saarimaahan, mutta vetäytyi nopeasti.
- Kansainvälinen huomio kiinnittyi Suomen käymään talvisotaan ("Talvisodan ihme" kuten länsireporterit kirjoittivat sanomalehdissään), kun lännessä käytiin valesotaa

Puola joutui kahden suurvallan hyökkäyksen kohteeksi syyskuussa 1939. Sota oli ohitse muutamassa viikossa ja Puola jaettu.

Lähde: Wikipedia

Tehtävät

1. Miksi Hitler halusi Länsi-Puolan, mutta oli valmis luopumaan Suomesta ja Baltiasta?
2. Miksi Hitler lavasti provokaation elokuun viimeisenä päivänä 1939 Puolan ja Saksan väliselle rajalle?
3. Mitä yhtäläisyyksiä toisen maailmansodan ja talvisodan syttymisellä oli?
4. Miksi Stalinin Neuvostoliitto solmi natsi-Saksan kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen?

3. Sota laajenee Euroopassa ja Pohjois-Afrikassa

Puolan jaon ja talvisodan jälkeen sodan painopiste siirtyi länteen. Hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa antoi Hitlerin Saksalle vapaat kädet lännessä. Seuraavana oli Pohjoismaiden vuoro joutua Saksan hyökkäyksen kohteeksi.

- Tanskan valtaus tapahtui nopeasti, tanskalaiset valitsivat **passiivisen vastarinnan** ylivoimaista vihollista vastaan -> Tanskan menetykset maailmansodassa olivat noin 2000 ihmishenkeä
- Norja pyrki puolustautumaan ja Iso-Britannia yritti auttaa sitä: Saksa halusi saada haltuunsa Norjan pohjoiset satamat ja vuonot ennen brittejä
- Osa norjalaisista kannatti natsihallintoa: Norjan natsipuolueen johtaja **Vidkun Quisling** tarjoutui yhteistyökumppaniksi Hitlerille. Hänet teloitettiin sodan jälkeen tekojensa takia.
- Suurin osa norjalaisista vastusti natsien valtaa Norjassa
- Taistelut olivat ohi muutamassa viikossa ja Norja liitettiin Saksaan; kuningasperhe pakeni Lontooseen
- Liittoutuneet valtasivat Islannin tukikohdaksi

Ranskan miehitys

- Lännen sodankäynnin keskeinen tavoite oli Ranskan kukistaminen, mikä ei saksalaisilta onnistunut ensimmäisessä maailmansodassa sodan jumiuduttua asemasodaksi lännessä. Pariisi jäi saksalaisilta 40 kilometrin päähän.
- Hyökkäys alkoi toukokuun 10. päivänä 1940 koukkausliikkeellä Hollannin ja Belgian kautta. Suunnitelma muistutti ns. **Schlieffenin suunnitelmaa** ensimmäisestä maailmansodasta.
- Hollannin lentokentät vallattiin ja maa antautui muutaman päivän taisteluiden jälkeen. Belgia antautui ja kuningatar pakeni Lontooseen.
- Ranskalaiset odottivat hyökkäystä toisaalta ja tulivat yllätetyiksi: osittain maan alle oli rakennettu valtava bunkkerimainen **Maginot -linja**, jonka uskottiin pysäyttävän saksalaisten hyökkäyksen
- Saksalaiset kiersivät Maginot -linjan ja etenivät taistellen Pariisiin, joka antautui 22.6. 1940: arviolta kolme miljoonaa pariisilaista pakeni kaupungista muualle.
- Antautumisasiakirja allekirjoitettiin samassa junanvaunussa, jossa saksalaisten antautuminen 1. maailmansodassa oli vahvistettu
- Saksalaisten ei tarvinnut miehittää koko Ranskaa: keski- ja eteläosiin syntyi **Vichyn Ranska**, jota johti saksalaismielinen **marsalkka Petain**. Ranskan kolmas tasavalta lakkasi ja sen tilalle perustettiin Ranskan valtio.
- Miehitys jakoi ranskalaiset kahteen leiriin; osa suostui pakon edessä yhteistyöhön natsimiehittäjien kanssa. Esim. juutalaisten kokoamiset ja leireille lähettämiset hoituivat ranskalaisten toimesta.
- Hitlerille Ranskan valtaus oli kauan odotettu riemuvoitto, joka teki hänestä entistä suosittumman Saksassa
- Osa ranskalaisista liittyi **vastarintaliikkeeseen**, joka sabotoi saksalaisten toimia Ranskassa ja toimeenpani poliittisia murhia. Vastarintaliikettä johdettiin pitkään Lontoosta.
- Vastarintaliikkeen johtajiin kuuluneesta **Charles de Gaullesta** tuli sodan jälkeen Ranskan uusi johtaja.

Swastika eli hakaristilippu Pariisiin yllä. Suuri joukko kaupunkilaisia pakeni natsien miehitystä. Pariisissa asui myös huomattava juutalaisvähemmistö, joka joutui pian natsien vainon kohteeksi.

Lähde: Wikipedia

Taistelu Britanniasta

- Hitler uskoi Britannian taipuvan yhteistyöhön välttääkseen sodan, koska myös Britanniassa toimi natsimielinen puolue ja jopa kuningasperheen jäsenissä oli natsien kannattajia.
- Britannia ei ollut valmis sotaan Saksaa vastaan vuonna 1940: maassa julistettiin yleinen asevelvollisuus ja joukkoja alettiin nopealla tahdilla aseistaa ja kouluttaa taistelutehtäviin
- Britannian vahvuutena olivat siirtomaat ja niiden tarjoama apu esim. luonnonvarojen ja elintarvikkeiden suhteen -> Saksa pyrki saartamaan Britannian ja katkaisemaan yhteydet siirtomaihin sukellusveneiden avulla
- Saksa käytti ns. **susilaumataktiikkaa** eli laivan kimppuun hyökkäsi yhtä aikaa monta sukellusvenettä, jolloin laivan pelastumismahdollisuudet olivat heikot
- USA oli edelleen sodan ulkopuolella, vaikka tukikin epävirallisesti brittejä esim. asekaupoilla.
- Toukokuussa 1940 pääministeri Chamberlain erosi ja uudeksi pääministeriksi nousi Winston Churchill, joka lupasi kansalleen "verta, hikeä ja kyyneleitä", mutta myös voittoa natsi-Saksasta
- Churchill pyrki nostattamaan puolustustahtoa ja yhdistämään kansan taisteluun natsimiehittäjiä vastaan.
- Kesäkuun 4. päivä Churchill lausui alahuoneessa pitämässään puheessa kuuluisat sanat: *"Vaikka suuret osat Euroopasta ja monet vanhat valtakunnat ovat sortuneet tai voivat sortua Gestapon ja natsikomennon koko koneiston kouriin, me emme horju emmekä väisty. Me taistelemme loppuun saakka, me taistelemme Ranskassa, me taistelemme vesillä ja valtamerillä, me taistelemme kasvavassa luottamuksessa ja kasvavalla voimalla ilmassa, me puolustamme saartamme, maksoi mitä maksoi, me taistelemme rannoilla, me taistelemme lentokentillä, me taistelemme pelloilla ja kaduilla, me taistelemme kukkuloilla. Me emme koskaan antaudu..."*

Dunkerquen mysteeri

Touko-kesäkuussa 1940 toteutettiin Ranskan Dunkerquesta uskomaton evakuointioperaatio, kun yli 338 000 brittisotilasta kuljetettiin turvaan yli kanaalin Britanniaan. Brittejä ja ranskalaisia jäi kalusteineen saarroksiin saksalaisten ja meren väliin, mutta Hitler antoi panssareille käskyn keskeyttää eteneminen. Muutamassa päivässä brittisotilaat ja osa kalustosta ehdittiin evakuoida turvaan. Churchill oli jo ehtinyt nimittää saarroksiin joutumista “vuosisatojen pahimmaksi sotilaalliseksi katastrofiksi”. Hitlerin toimet ovat herättäneet kummeksuntaa- miksei hän antanut sotilaidensa edetä kohti varmaa voittoa ja mukkaa sotasaalista? Halusiko Hitler ojentaa käden briteille välttääkseen sodan heitä vastaan? Kenties Hitler uskoi Göringin vakuutteluihin, että Dunkerquessa saarroksissa olevat sotilaat saadaan tuhottua ilmavoimien tuella. Vai oliko Saksan panssarivoima alentunut sodan alkuvuosina niin paljon, että Hitler halusi säästää panssariasetta tärkeämpiin koitoksiin?

Dunkerquen evakuointi kuului toisen maailmansodan ihmeellisimpiin operaatioihin ja herätti myös ihmetystä Hitlerin toimintaa kohtaan.

Lähde: Wikipedia.

- Taisteluun Britanniasta osallistui myös suuri joukko lentäjiä Puolasta, Uudesta Seelannista, Australiasta, Kanadasta jne. Britannian omat pilotit joutuivat tekemään saman vuorokauden aikana useita taistelulentoja.
- Lontoon pommitukset tappoivat tuhansia siviilejä, mutta Britannia ei antautunut
- Myöskään Hitler ei antanut periksi, vaikka luopui vaarallisesta maihinnoususuunnitelmasta (“**Operaatio Merileijona**”)
- Sodan loppuun saakka Lontoota pommitettiin esim. uudella tuhoaseella (**V2 - kostoase Vergeltungswaffe**), jota oli vaikea ampua alas
- Siviilejä, erityisesti lapsia, evakuoitiin maaseudulle turvaan pommituksilta
- Kuningasperheelle tarjottiin pakopaikkaa Kanadaan, mutta se halusi pysyä kansan rinnalla ja valaa uskoa voittoon.

Winston Churchill ei peitellyt vastenmielisyyttään Hitleriä kohtaan. Hitler oli pääministerin mielestä ”verenhimoinen hirviö”. Hitler vastasi samalla mitalla ja nimitti Churchillia ”sotahistorian suurimmaksi tunariksi”.

Lähde: Pixabay.

“Battle of Britain” 1940

10.7.-7.8. 1940	Hyökkäyksiä laivoja ja rannikon satamia vastaan. RAF:in menetykset 169 torjuntahävittäjää, Luftwaffe 192 alasamuttua konetta
8.8.-23.8. 1940	Hyökkäyksiä tutka-asemia ja hävittäjätukikohtia vastaan. RAF:in menetykset 303 torjuntahävittäjää, Luftwaffe 403 alasamuttua konetta
24.8.-6.9. 1940	Hyökkäyksiä lentokoneitehtaita ja sisämaan hävittäjätukikohtia vastaan. RAF:in menetykset 262 torjuntahävittäjää, Luftwaffe 378 alasamuttua konetta.
7.9.-30.9. 1940	Lontoota pommitetaan. Maihinnoususuunnitelmaa lykätään. RAF:in menetykset 380 torjuntahävittäjää, Luftwaffen 435 alasamuttua konetta
1.10.-31.10.1940	Saksalaiset valmistelevat Lontoon suurpommituksia ja iskevät syöksypommittajilla. RAF saa käyttöönsä uusia koneita ja lentäjiä. RAF:in menetykset 265 torjuntahävittäjää, Luftwaffe 325 alasamuttua konetta.

shutterstock.com • 83921362

Lähde: Pixabay

Sota laajenee Pohjois-Afrikkaan

- Vaikka Italia olikin Saksan liittolainen, se julisti sodan Ranskalle ja Isolle-Britannialle vasta kesäkuun 10. päivä 1940. Syynä oli, että kukaan ei odottanut Saksan hyökkäyksen Ranskaan onnistuvan niin hyvin, ja Italia halusi tulla mukaan jakamaan voittoa.
- Ison-Britannian joukot etenivät Egyptistä Libyaan, joka oli Italian siirtomaa, sodanjulistuksen jälkeen.
- Italia teki vastahyökkäyksen syyskuussa 1940 Egyptin puolelle.
- Marraskuussa 1940 Ison-Britannian laivasto upotti tai vahingoitti isoa osaa Italian laivastosta **Taranton taistelussa**.
- Liittoutuneiden **Operaatio Compass** alkoi joulukuussa, ja ajoi italialaiset takaisin, ja työntyivät syvälle Libyaan. Italia menetti 10. armeijan (10 divisioonaa) käytännössä kokonaan.
- Saksa lähetti **Erwin Rommelin** johtaman **Deutsches Afrikakorpsin** tukemaan italialaisia tammikuussa 1941.
- Italian saamat lisäjoukot ja brittien polttoaineen ja ammusten vähiin käyminen pakotti britit lopettamaan etenemisensä helmikuussa.
- Vuoden 1941 taistelut aaltoilivat edestakaisin ilman ratkaisua. Liittoutuneet saivat kuitenkin pidettyä hallussaan elintärkeän **Suezin kanavan**.
- Pohjois-Afrikka ja Lähi-itä oli tärkeä sotänäyttämö, koska pelissä oli Lähi-idän öljyvarat, ja nopea meritie Intiaan, joka oli Ison-Britannian tärkeimpiä omistuksia.
- Sotaa käytiin myös Itä-Afrikassa, jossa italialaiset hyökkäsivät brittien Somaliaan valloittamastaan Etiopiasta, ja britit hyökkäsivät Etiopiaan Sudanista ja Keniasta.

Sota Balkanilla 1940-1941

- Italia hyökkäsi Kreikkaan lokakuun lopussa 1940.
- Alkuvuodesta 1941 brittien tukemat kreikkalaiset työnsivät italialaiset takaisin Albanian puolelle, ja Saksan oli pakko tulla auttamaan italialaisia.
- Saksa hyökkäsi Jugoslaviaan maaliskuussa sen jälkeen, kun siellä tapahtui vallankaappaus.
- Saksa oli saanut Bulgarian, Romanian ja Unkarin liittolaisikseen, ja hyökkäsi niiden kautta Kreikkaan huhtikuussa 1941.
- Huhtikuun 1941 aikana Saksa pakotti Jugoslavian antautumaan ja valloitti suurimman osan Kreikasta. Liittoutuneet vetäytyivät Kreetalle, jonne Saksa hyökkäsi ilmasta laskuvarjojääkäreillä ja kesäkuun alkuun mennessä myös Kreetta oli sen hallussa.

Tehtävät

1. Mitä hyötyä Saksalle oli Tanskan ja Norjan valtaukselta?
2. Miksi osa ranskalaisista teki yhteistyötä natsimiehittäjien kanssa?
3. Millainen rooli Churchillilla oli brittien taistelussa Saksaa vastaan?
4. Pohdi, miksi Hitler ei koskaan toteuttanut maihinnousuyritystä Brittein saarille.

4. Operaatio Barbarossa ja hyökkäys Pearl Harboriin

Sodan ensimmäiset vuodet 1939-1941 olivat akselivaltioiden voittokulkua kaikilla rintamilla. Vaikka Hitlerin Saksa ei saanut Isoa-Britanniaa kukistettua, suur-Saksa näytti kulkevan voitosta voittoon. Vuoden 1941 aikana asetelmat kuitenkin muuttuivat, kun sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat liittyivät mukaan sotaan liittoutuneiden puolelle. Seuraavina vuosina 1942-1943 vaakakuppi alkoi kallistua liittoutuneiden eduksi.

Hitlerin salainen Kotkanpesä, jossa Hitler otti vastaan merkittäviä vieraita esim. Mussolinin ja vietti vapaa-aikaa mm. Eva Braunin kanssa, on nykyisin suosittu turistikohde.

Kuva: Jari Ukkonen.

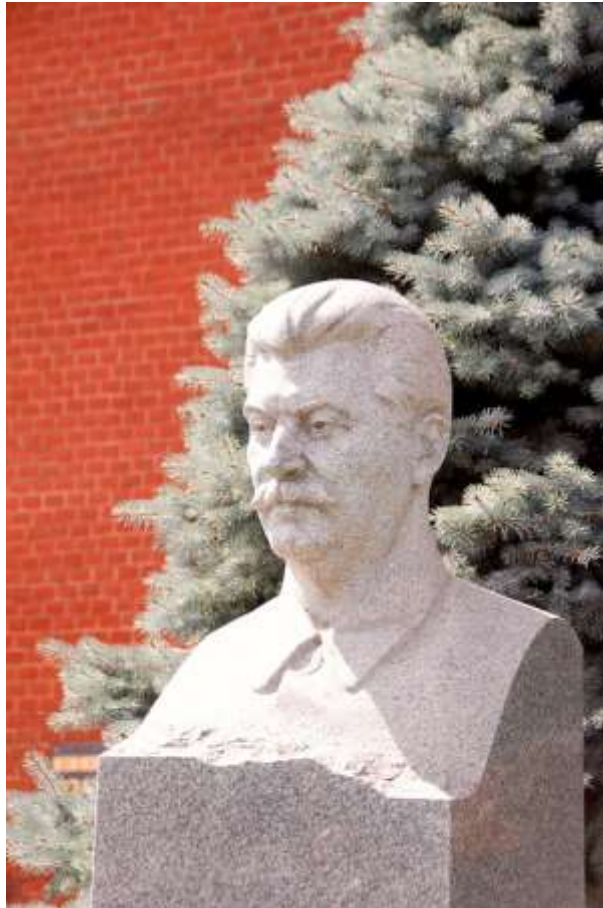
- Saksan armeija hyökkäsi 22.6.1941 valtavalla voimalla Neuvostoliiton kimppuun **Operaatio Barbarossassa**.
- Hyökkäyksen aloitusta siirrettiin monta kertaa ja jälkikäteen voidaan todeta, että operaatio aloitettiin liian myöhään ja varhainen kylmä talvi koitui saksalaisten tuhoksi.
- Aseissa oli noin kolme miljoonaa saksalaissotilasta. Hyökkäystä tuki 600 000 ajoneuvoa, 3500 panssaria, 1800 lentokonetta ja 750 000 hevosta.
- Muutamaa päivää myöhemmin Suomi hyökkäsi Saksan rinnalla: **jatkosota** käynnistyi tavoitteena talvisodassa menetettyjen alueiden takaisinvaltaus ja myöhemmin haave suur-Suomesta

Miksi Hitler rikkoi Saksalle hyödyllisen hyökkäämättömyyssopimuksen?

- Halusiko Hitler kääntää katseen itään ja peitellä sitä tosiasiaa lännessä, ettei Britanniaa onnistuttu kukistamaan?
- Sekä Neuvostoliitossa että Saksassa tiedettiin alusta alkaen, että hyökkäämättömyyssopimus oli reaalipolitiikkaa, joka hyödytti molempia osapuolia, mutta sotilaallinen yhteenotto oli edessä enemmän tai myöhemmin
- Neuvostoliitto oli sosialistinen valtio ja juuri sosialismin/kommunismien leviämisen Hitler ja muut oikeistodiktatuurit halusivat estää (**antikomintern-sopimus**).
- Hyökkäys itään oli osa rotupolitiikkaa; Puolassa ja Neuvostoliitossa asui miljoonia juutalaisia, jotka natsi-Saksa halusi tuhota. Suurimmat keskitys- ja tuhoamisleirit sijaitsivat Puolassa (Auschwitz).

- Hitler uskoi, että salamasotataktiikka kaataisi Neuvostoliiton hetkessä ja saksalaisille saataisiin idästä uutta elintilaa (**“Lebensraum”**). Saksa tarvitsi Neuvostoliiton luonnonvaroja teollisuudelleen.
- Puna-armeijan heikko menestys talvisodassa johti siihen, että Hitler pahasti aliarvioi Stalinin Neuvostoliiton taistelukyvyn ja -tahdon.

Saksan kanssa solmittu sopimus 1939 oli Stalinille edullinen, koska Neuvostoliitto sai lisää aikaa armeijan varustamiseen. Lisäksi Neuvostoliiton turvallisuutta paransivat Baltian valtaus vuonna 1940 ja Suomen vastaisen rajan siirtyminen lännemmäksi talvisodan rauhassa 13.3.1940. Stalinin patsas Moskovan Punaiselta torilta.

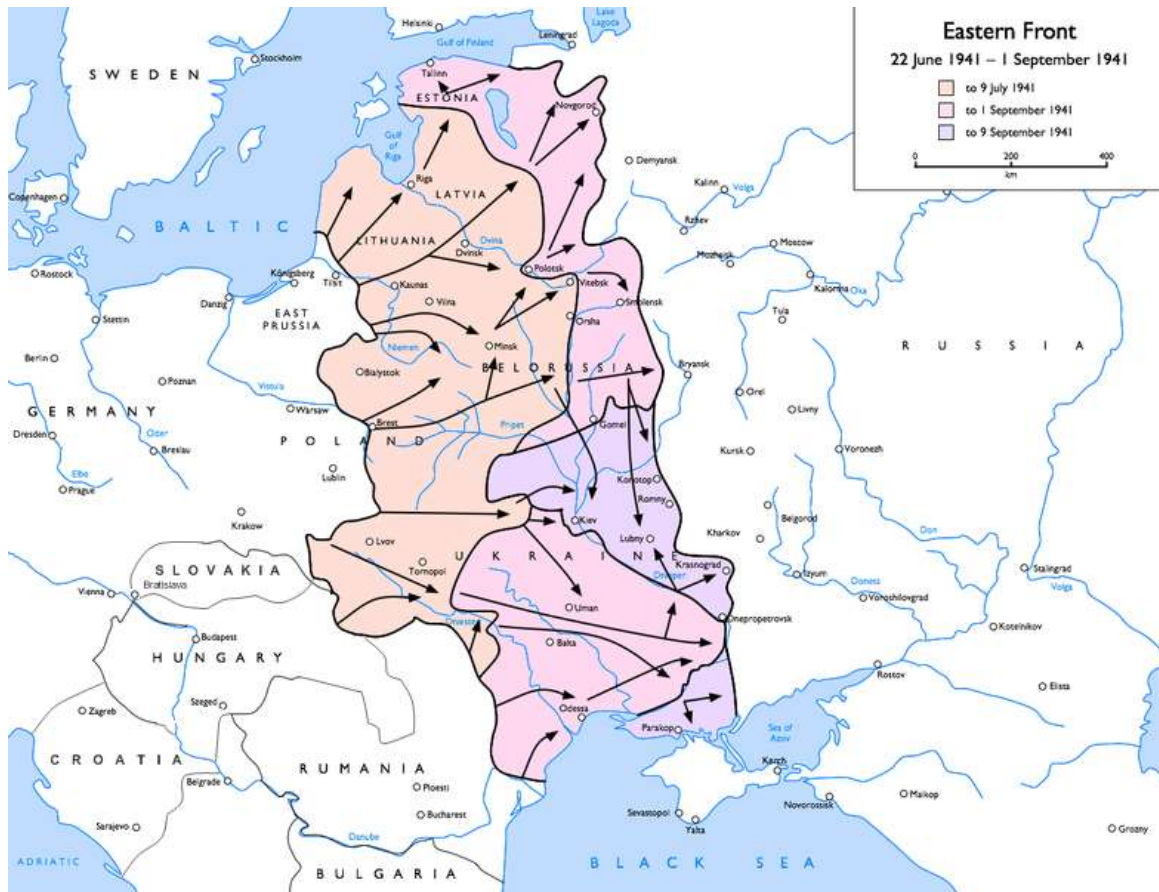
Lähde: Pixabay.

Hyökkäyksen alkuvaihe

- Saksan tavoitteena oli Neuvostoliiton valtaaminen Jäämereltä Kaspianmerelle ulottuvaa linjaa pitkin. Saksan joukot jakautuivat kolmeen rintamaan, joiden tavoitteena oli:
  - 1) **Leningrad** - vallankumouksen kehto ja Leninin nimikkokaupunki, joka oli tarkoitus pyyhkiä kokonaan kartalta osin suomalaisten tuella
  - 2) **Moskova** - Neuvostoliiton pääkaupunki. Stalin osasi odottaa hyökkäystä Moskovaan ja kaupungin puolustusta oli alettu parantaa 200 000 työläisen voimin.
  - 3) **Stalingrad** – kaupungin herruus avaisiin tien Kaukasuksen öljykentille, jota Saksan motorisoitu armeija kipeästi tarvitsi. Stalinin nimikkokaupungin herruudella oli myös symbolinen merkitys.

- Hitlerin antaman ns. **Komissaarikäskyn** mukaan: ” *Sota Neuvostoliittoa vastaan on sellaista, ettei sitä voida käydä ritarillisella tavalla. Tämä kamppailu koskee rodullisia ja aatteellisia erimielisyyksiä ja sitä on käytävä ennenäkemättömän, armottoman ja säälimättömän ankarasti. Kaikkien upseerien on luovuttava vanhentuneista aatteista. Tiedän, että sellaisen sodankäynnin on teidän, kenraalien, käsityskyvyn ulkopuolella, mutta...vaadin, että käskyä toteutetaan vastaan hangoittelematta. Komissaarit ovat sellaisten aatteiden kannattajia, jotka ovat täysin päinvastaisia kuin kansallissosialistien. Sen tähden on komissaarit tuhottava. Saksalaiset sotilaat, jotka syyllistyvät kansainvälisten lakien rikkomiseen... saavat sen anteeksi.*”
- Stalinin onnistui pakottaa kansalaiset puolustamaan isänmaataan ja sota yhdisti lukuisista kansoista muodostuneen valtion vastarintaan natsimiehittäjiä vastaan. Sotaa kutsuttiin Neuvostoliitossa ”**suureksi isänmaalliseksi sodaksi**”, joka vahvisti myös Stalinin asemaa diktaattorina.
- Saksan alkumenestys ja nopea eteneminen itärintamalla nostatti esim. Ukrainassa, Baltiassa ja tataarien keskuudessa neuvostovastaisuutta. Aikalaiskuvausten mukaan kommunismin ikeen alla eläneet ukrainalaisvanhukset ottivat ”saksalaiset vastaan vapauttajina ikonit käsissään”.
- Kolme kuukautta operaation alkamisesta (syyskuussa) saksalaisten keskinen armeijakunta oli vallannut Minskin, Bialystokin ja Smolenskin matkallaan kohti Moskovaa
- Pohjoinen armeijakunta piiritti Leningradia, jossa alkoi olla huutava pula ruuasta ja muista elintarpeista. Noin miljoona kaupungin asukasta kuoli piirityksen aikana.
- Eteläinen armeijakunta valtasi Kiovan ja sai 600 000 neuvostosotilasta vangikseen.
- **Operaatio Taifuunin** tarkoitus oli vallata Moskova ja murskata puna-armeija ennen talven tuloa
- Moskovan Kremlin kultaiset kupolit hohtivat saksalaistiedustelijoiden silmissä, mutta Moskovaa ei koskaan vallattu.
- Stalin oli määrännyt väkeä linnoittamaan ja vahvistamaan Moskovan puolustusta, ja Kiovan valtaaminen antoi Neuvostoliitolle lisääikää vahvistaa puolustuksiaan ja tuoda lisää joukkoja Neuvostoliiton itäosista.
- Aikainen talvi yllätti kesävarusteisiin sonnustautuneet saksalaissotilaat ja hyydytti motorisoidun armeijan. Saksalaissotilaiden huoltaminen oli mahdotonta Saksasta käsin

Saksan hyökkäys kesällä 1941.

Lähde: [Wikipedia](#).

Yhdysvallat luopuu puolueettomuudestaan

- USA:n presidentti Franklin D. Roosevelt oli luvannut kansalaisilleen sodan sytyttyä "...teidän poikianne ei lähetetä tähän sotaan" (ensimmäisen maailmansodan karut muistot), vaikka hän henkilökohtaisesti suosi interventiota ja akselivaltojen voittokulku 1939-1941 huolestutti USA:n poliittista johtoa.
- USA kuitenkin auttoi Britanniaa selviytymään tekemällä asekauppoja ja lainaamalla rahaa.
- USA:n ja Japanin intressit törmäsivät Tyynellä valtamerellä, jonne USA oli levittäytynyt 1800-luvulta lähtien hankkien monia tukikohtia (Havaiji). Japani halusi laajan imperiumin samalle alueelle.
- Joulukuussa 1941 japanilaiset päättivät yllättää amerikkalaiset hyökkäämällä Havaijilla sijaitsevaan Pearl Harborin tukikohtaan ilman sodanjulistusta. USA osasi aavistaa yllätyshyökkäystä, mutta arveli sen suuntautuvan Filippiineille.
- Japanin suunnitelmana oli lamaannuttaa amerikkalaiset ja pitää heidät sodan ulkopuolella.
- Japanilaiset tuhosivat amerikkalaisten laivoja ja muuta kalustoa, mutta lentotukialukset säästyivät, koska ne olivat harjoituksissa kauempana merellä.
- Japanin toimet tuomittiin liittoutuneiden piirissä ja Roosevelt totesi Yhdysvaltojen olevan mukana sodassa. Yhdysvallat luopui **isolaatiosta** virallisesti ja tuli aktiivisesti mukaan liittoutuneiden puolelle.
- Valtava teollisuus ja pääomat sekä runsaat sotilasjoukot alkoivat pian heikentää akselivaltojen asemaa ja sota samalla vahvisti USA:n taloutta ja loi uusia työpaikkoja.

- Yhtään taistelua ei käyty USA:n maaperällä Pearl Harborin iskun jälkeen
- Sotainnostus valtasi amerikkalaiset ja Roosevelt oli yksi **“kolmesta suuresta”** Stalinin ja Churchillin rinnalla, jotka suunnittelivat sodan strategiaa ja sodan jälkeistä maailmaa.

Yhdysvaltain lehdistö piti Japanin yllätyshyökkäystä ”barbaarimaisena” ja japanilaisia verrattiin ”hunneihin”. Rooseveltin oli pakko pyörittää sanansa, ja amerikkalaissotilaita lähetettiin kaikille rintamille.

Lähde: Wikipedia.

Tehtävät

1. Miksi Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon on toisen maailmansodan käännekohtia?
2. Mitä eri vaikutuksia sotaan liittymisellä oli Yhdysvaltain ulko- ja sisäpolitiikalle?
3. Miksi Japani teki yllätyshyökkäyksen Pearl Harboriin joulukuussa 1941?
4. Pohdi oliko Saksalla edellytyksiä lyödä Neuvostoliitto sodassa.
5. Miten Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon vaikutti maailmansodan asetelmiin?

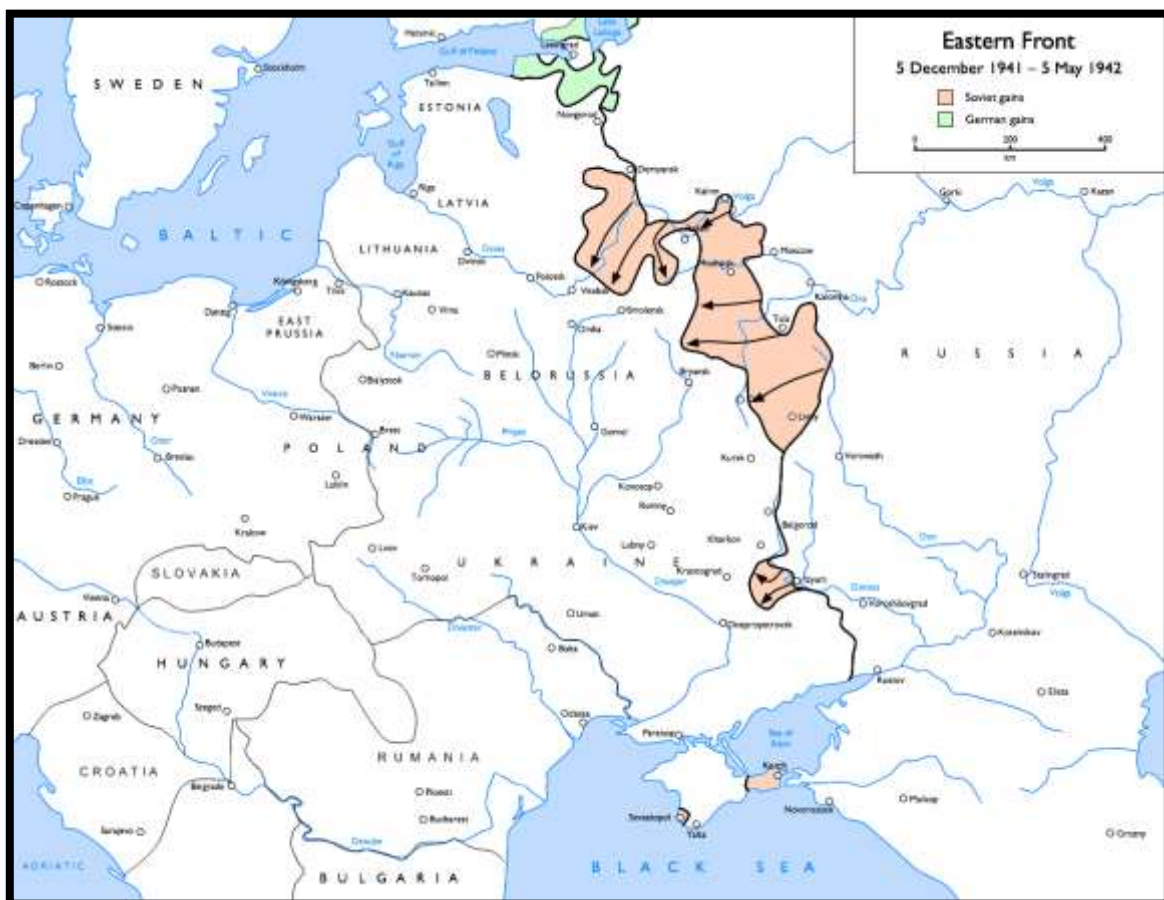
5. Itärintaman taistelut jatkuvat (1942 – 1943)

Toisen maailmansodan kohtalo ratkaistiin itärintamalla. Saksa menetti neljä miljoonaa sotilasta kaatuneina ja kadonneina. Neuvostoliiton tappioksi on arvioitu 10 miljoonaa kaatunutta, kadonnutta tai pysyvästi vammautunutta. Saksalaiset suorittivat myös siviiliväestöön kohdistuneita joukkomurhia, surmaten miljoonia. Tämän kaiken lisäksi nälänhätä ja taudit tekivät tuhojaan.

Itärintaman kärsimykset ovat ihmisjärjelle melkein mahdotonta ymmärtää.

Neuvostoliiton vastaisku (talvi 1941-1942)

- 5. joulukuuta 1941 puna-armeijan kenraali **Georgi Zhukov** aloitti suuren vastahyökkäyksen Moskovan edustalla. Hyökkäys alkoi massiivisilla tykistökeskityksillä ja raketti-iskuilla.
- Hyvin varustetut neuvostosotilaat pakottivat uupuneet saksalaiset perääntymään useita satoja kilometrejä.
- Neuvostoliitto suoritti vastahyökkäyksiä laajalla alueella Moskovan ympärillä sekä Krimin niemimaalla.
- Saksalaiset onnistuivat kuitenkin kiristämään saartorengastaan **Leningradin** ympärillä, mutta kaupunkia ei saatu täysin eristettyä.
- Koko vastahyökkäyksen ajan **partisaanijoukot** väijyivät saksalaisten partioita, tuhosivat siltoja ja katkoivat rautateitä, ja toimittivat tietoja näiden liikkeistä puna-armeijalle.

Kartta: [Wikipedia](#)

Merisota Atlantilla ja Jäämerellä

- Samaan aikaan käytiin merisotaa Jäämerellä ja Pohjois-Atlantilla, jossa englantilaiset ja amerikkalaiset laivat uhmasivat Saksan sukellusveneitä ja ilmavoimia toimittaakseen sotatarvikkeita Yhdysvalloista Neuvostoliitolle.
- Ylipäätään merisota Atlantilla unohtuu helposti sodan kuvauksista, vaikka vuonna 1941 Saksan sukellusvenelaivasto upotti yli 500 laivaa ja vuonna 1942 liittoutuneiden laivoja upotettiin 1000.
- Saksalaiset upottivat 17 amerikkalaista rahtilaivaa jo ennen kuin Yhdysvallat oli virallisesti sodassa mukana niiden kuljettaessa ase- ja tarvikeapua briteille ja myöhemmin venäläisille.
- Saksa ei kuitenkaan pystynyt upottamaan laivoja ja tuhoamaan tarvikkeita nopeampaa kuin mitä Yhdysvallat tuotti niitä.
- Liittoutuneet kehittivät koko ajan uusia aseita ja taktiikoita Saksan sukellusvenesotaa vastaan, ja vuonna 1943 liittoutuneet pääsivät lopulta niskan päälle, kun liittoutuneet pystyivät toimittamaan enemmän saattoaluksia kuljetuksia suojaamaan, ja tekemään ilmaiskuja Saksan käyttämiin satamiin Euroopan rannikolla ja tuhoamaan sukellusveneet sinne.
- Myös merisodankäyntiin optimoidun tutkan kehittäminen auttoi liittoutuneita paikallistamaan ja tuhoamaan sukellusveneitä.

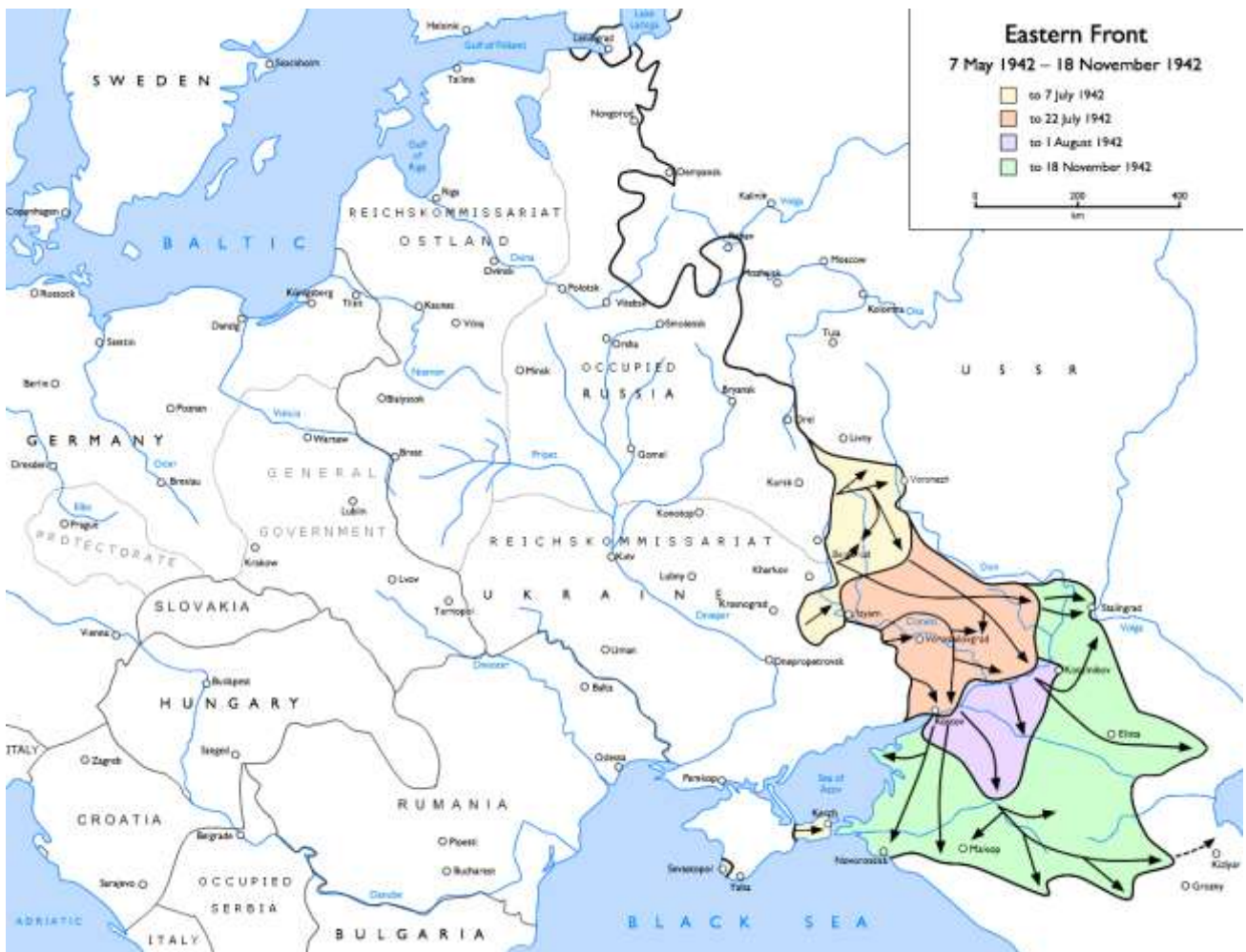
Näkymä laivan kannelta Jäämerellä joulukuussa 1941.

Lähde: [Imperial War Museum collections](#)

Saksan kevätoffensiivi (kevät 1942- syksy 1942)

- Tappioista huolimatta saksalaisten onnistui pysäyttää Neuvostojoukot talven päätyttyä.
- Saksa aloitti uuden hyökkäyksen keväällä 1942, tällä kertaa etelämmässä. Hyökkäyksen tarkoitus oli saavuttaa **Volga-joki** ja valloittaa **Kaukasian öljykentät**.
- Saksalaiset onnistuivat valloittamaan Sevastopolin laivastotukikohdan Krimiltä ja jatkoivat sitten hyökkäystään itään.
- Neuvostoliiton sodanjohto otti käyttöön kesällä 1942 uuden taktiikan, jossa aikaisemmasta jäykästä puolustautumisesta luovuttiin ja joukot vedettiin takaisin ennen niiden joutumista nopeiden saksalaisten panssarijoukkojen motittamaksi. Saksalaisten etenemistä hidastettiin strategisesti ja maastollisesti otollisissa paikoissa rakennetuilla puolustuslinjoilla.
- Saksalaiset etenivät samanaikaisesti Volga-joelle asti, Stalingradin kaupunkiin, jonne puna-armeija oli koonnut joukkojaan sekä etelään Kaukasiaan, jossa ne lyötiin takaisin.
- Joukkojen jakaminen osoittautui virheeksi, ja valtaviin etäisyyksiin takia huoltoketjut oli venytetty ääri rajoilleen.
- Saksan armeijan eteneminen oli nyt ohi.

Kartta: [Wikipedia](#)

Stalingradin taistelu (elokuu 1942 – helmikuu 1943)

- **Stalingradin taistelu** (23.8.1942 – 2.2.1943) oli toisen maailmansodan käännekohta, johon osallistui yli 2 miljoonaa sotilasta.
- Hitler oli valinnut tärkeän teollisuuskaupungin **Stalingradin** (nykyisin **Volgograd**) hyökkäyksen kohteeksi.
- Stalingrad tuotti sotatarvikkeita ja panssarivaunuja puna-armeijalle, ja oli rautatieliikenteen sekä vesiliikenteen solmukohta.
- Jos Saksa ei olisi jakanut joukkojaan kevätoffensiivissa, sen panssarijoukot olisivat mahdollisesti saaneet kaupungin vallattua loppukesästä ennen kuin puna-armeija ehti vahvistaa sen puolustuksia.
- Kaupungista alkoi äärimmäisen pitkä ja verinen taistelu elokuussa 1942.
- Saksa liittolaisineen valtasi ankarien taistelujen jälkeen suurimman osan kaupungista, mutta puna-armeijan vahvistukset onnistuivat saartamaan saksalaiset mottiin.
- Neuvostojoukot etenivät laajalla rintamalla kaikkialla kaupungin ympärillä, ja saksalaiset joukot jäivät ansaan Stalingradiin.
- Stalingradiin piiritetyt saksalaiset joutuivat nyt kohtaamaan Venäjän talven kesävarusteissa. Ilmateitse yritetty huolto epäonnistui, ja miehiä kuoli tauteihin, kylmään ja nälkään.
- Hitler oli kieltänyt vetäytymisen tai antautumisen, mutta lopulta sotamarsalkaksi ylennetty **Friedrich Paulus** antautui helmikuun 2. päivä 1943. Hitler oli odottanut Pauluksen tekevän itsemurhan antautumisen sijasta, ja raivostui kuullessaan uutiset.
- Akselivallat menettivät noin miljoona miestä kaatuneina ja yli 90 000 sotilasta päätyi vankileireille. Neuvostoliiton tappiot olivat samaa suuruusluokkaa.
- Stalingradin tappio tarkoitti, että Saksan itärintama oli käytännössä hävitty.

Stalingradin keskusta taisteluiden jälkeen.

Lähde: [RIA Novostin arkisto; kuva 602161](#)

Puna-armeijan eteneminen loppuvuodesta 1942 keväseen 1943

Kartta: [Wikipedia](#)

Kurskin taistelu (kesä 1943)

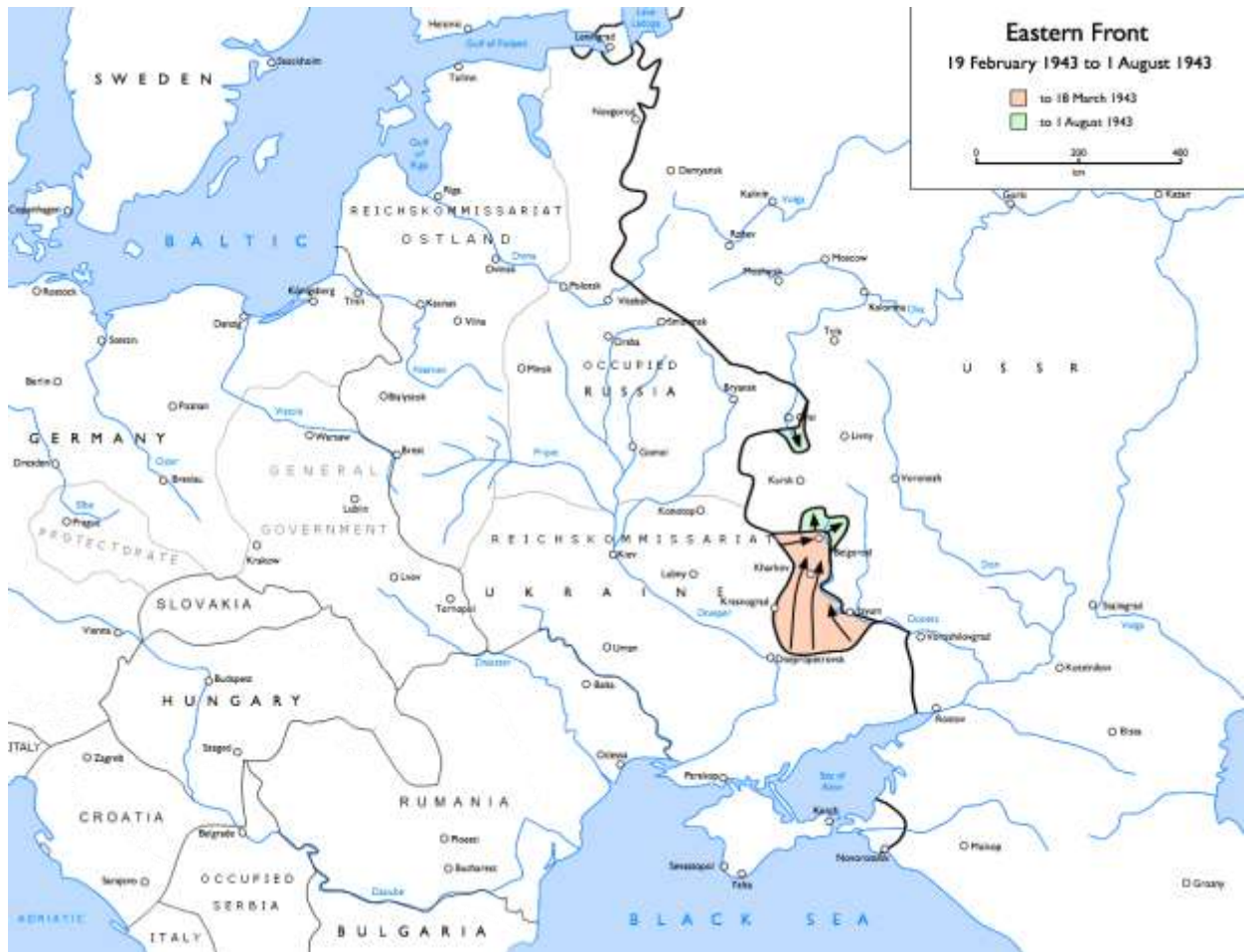
- Stalingradin tappion jälkeen oli ilmeistä, että Saksan sotaretki Neuvostoliittoon oli epäonnistunut. Hitler kuitenkin päätti yrittää vielä yhtä vastahyökkäystä.
- Tavoitteena oli aiheuttaa Neuvostoliitolle niin paljon tappioita, että Neuvostoliiton saisi neuvottelupöytään, ja kenties suostumaan tulitaukoon tai erillisrauhaan.
- Saksalaiset joukot vetäytyivät etsien parasta tilaisuutta viimeiseen yritykseen kääntää sodan kulku idässä.
- Se tilaisuus koitti kesällä 1943, kun **Kurskin** kohdalla havaittiin rintamakiila, joka olisi mahdollista saartaa.
- Kurskin taistelu käytiin 4. – 22. heinäkuuta 1943, ja se oli maailman suurin panssaritaistelu. Saksalaiset yrittivät hyökätä molemmista sivustoista puna-armeijan Kurskin kohdalle edenneiden joukkojen kimppuun, ja motittaa ne.
- Saksalaiset eivät päässeet etenemään niin nopeasti kuin toivoivat, ja puna-armeijan vastahyökkäysten takia ne eivät saavuttaneet niitä asemia, joita tavoittelivat.
- Kursk oli viimeinen kerta, kun Saksa kykeni hyökkäämään Itärintamalla. Sen jälkeen sen joukot ainoastaan puolustautuivat ja vetäytyivät.

Saksalaisia panssariajoneuvoja taistelussa 1943.

Lähde: [Bundesarchiv](#); kuva 101I-219-0596-12.

Saksan viimeiset vastahyökkäykset 1943.

Kartta: [Wikipedia](#)

Tehtävät

1. Miksi arvelet Hitlerin kieltäneen joukkojaan perääntymästä Stalingradista? Miksi Stalingradin taistelua pidetään yhtenä toisen maailmansodan käännekohdista?
2. Etsi tietoa Neuvostoliiton T-34 panssarivaunusta. Mikä sen merkitys sodassa oli?
3. Noin 80% Saksan sotilastappioista kärsittiin itärintamalla. Itärintaman merkitystä kuitenkin vähäteltiin sodan jälkeisinä vuosikymmeninä Euroopassa ja Yhdysvalloissa, ja se tunnettiin laajan yleisen keskuudessa huonosti aina 1990-luvulle asti. Miksi?

Neuvostoliiton T-34 tankkeja matkalla tehtaalta rintamalla 1942.

Lähde: RIA Novosti-arkistot; [kuva 1274](#)

6. Sota Pohjois-Afrikassa ja Italiassa

Samaan aikaan kun toisen maailmansodan kohtaloa ratkaistiin itärintamalla Saksan ja Neuvostoliiton välisissä taisteluissa, käytiin Pohjois-Afrikassa sota aavikolla.

Mussolini oli aloittanut sodan Pohjois-Afrikassa omin päin, koska halusi tehdä Italiasta siirtomaaimperiumin, mutta Italian menestys sodassa oli ollut niin huonoa, että Hitler oli lähettänyt saksalaisia joukkoja tukemaan italialaisten sotaponnistuksia.

Se ei silti riittänyt. Mittavasta laivastostaan huolimatta Italia ei koskaan saanut Välimeren täysin hallintaansa, ja saksalaiset ja italialaiset joukot kärsivät yhä pahenevista huolto-ongelmista. Etäisyydet olivat valtavat, maasto karua, tiet huonoja ja rautateitä vähän, mikä usein tarkoitti, että voitokaskin hyökkäys saattoi pysähtyä polttoaineen loppumiseen.

Voitto Pohjois-Afrikassa avasi Välimeren liittoutuneille, ja tarkoitti, että niiden oli mahdollista hyökätä Italiaan, jota Winston Churchill oli usein kutsunut ”Euroopan pehmeäksi alavatsaksi”. Nimitys osoittautui myöhemmin virheelliseksi.

Ison-Britannian panssarijoukot etenevät aavikon halki.

Lähde: Imperial War Museum, [kuva E 443](#).

Saksan eteneminen pysähtyy (1942)

- **Erwin Rommelin** johtamat saksalaiset ja italialaiset joukot aloittivat vahvistuksien turvin uuden hyökkäyksen kohti Egyptiä tammikuussa 1942. Rintamalinjat vakiintuivat helmikuussa Tobrukin kohdalle itäistä Libya.
- Akselivaltojen uusi offensiivi alkoi touko-kesäkuussa, ja akselivaltojen joukot voittivat **Gazalan taistelun**, ja valloittivat pian Tobrukin.
- Hetken ajan vaikutti siltä, että akselivaltojen joukot uhkasivat Egyptiä ja **Suezin kanavaa**. Jos kanava olisi saatu valloitetuksi, Iso-Britannia ei olisi enää pystynyt kuljettamaan ruokaa ja tarvikkeita Intiasta Välimerelle, vaan laivojen olisi pitänyt kiertää koko Afrikka.
- Italian laivasto ei kyennyt kontrolloimaan Välimeren ja sen rannikkokaupunkeja, joten täydennykset ja tarvikkeet piti kuljettaa laivoilla ensin turvalliseen satamaan, ja kuljettaa sitten rekoilla etenevälle armeijalle.
- Saksalaisten huoltoketjut oli venytetty äärimmilleen, ja etenkin polttoaineesta oli pulaa.
- Heinäkuussa liittoutuneet pysäyttivät akselivaltojen joukkojen etenemisen **El Alameinissa**.
- Saksalaiset alkoivat valmistella puolustusasemiin liittoutuneiden vastahyökkäystä varten.
- Liittoutuneiden suurhyökkäys alkoi 23. lokakuuta 1942 **El Alameinin toisella taistelulla**. Operaatiota johti kenraaliluutnantti **Bernard Montgomery**, jonka menestys Afrikassa johti hänen ylentämiseensä, ja siihen, että hän komensi liittoutuneiden maajoukkoja myöhemmin Normandian maihinnousussa.
- Rommel oli taistelun alkaessa sairaslomalla, mutta hänen varakomentajansa sydänkohtaus pakotti hänet palaamaan rintamalle, ja ottamaan joukot komentoonsa. Huolimatta hänen johdolla toteutetuista vastahyökkäyksistä, liittoutuneiden ylivoima oli liian suuri.
- Taistelu kesti kymmenen päivää, ja päättyi liittoutuneiden voittoon. Hitler oli kieltänyt vetäytymisen, joka johti ylimääräisiin tappioihin, kunnes Rommel päätti tietoisesti uhmata käskyjä, ja määräsi vetäytymisen aloitettavaksi, ja akselivaltojen joukot joutuivat perääntymään Tunisiaan asti.

Kartta: [Stephen Kirrage, Wikipedia](#)

Operaatio Soihtu ja liittoutuneiden voitto Pohjois-Afrikassa (talvi 1942 – kevät 1943)

- Yhdysvaltojen ja Englannin joukot toteuttivat marraskuun alussa **Operaatio Soihtu**, eli maihinnousun Marokkoon ja Algeriaan, jotka olivat Saksan vasallin **Vichyn Ranskan** siirtomaita.
- Menestys oli odotettua parempaa, ja suurin osa ranskalaisjoukoista antautui tai vaihtoi puolta.
- Tämän seurauksena Hitler määräsi joukkonsa miehittämään Vichyn Ranskan suoraan, koska ei voinut enää luottaa siihen. Ranskalaiset ehtivät kuitenkin upottaa ison osan laivastostaan satamiin sen sijaan että olisivat luovuttaneet ne saksalaisille.
- Akselivaltojen joukot joutuivat nyt kahden rintaman sotaan Pohjois-Afrikassa. Lännestä eteni amerikkalaisia, brittejä, ja puolta vaihtaneita ranskalaisia, ja idästä Rommelin joukkoja ajettiin takaa brittien toimesta.
- Taistelut jatkuivat kevääseen 1943, mutta toukokuun puolessa välissä kaikki akselivaltojen joukot oli joko tuhottu, vangittu, tai pakotettu vetäytymään meren yli.
- Akselivallat menettivät runsaasti kokeneita joukkoja, paljon sotakalustoa, kaikki Vichyn Ranskan siirtomaat Afrikasta, ja Välimeri käytännössä kuului nyt liittoutuneille.

Lähde: US Army Center of Military History Online Bookshelves

Hyökkäys Italiaan alkaa (kesä 1943 – syksy 1943)

- Pohjois-Afrikan voittojen jälkeen Välimeri ja Etelä-Eurooppa olivat auki liittoutuneille. Tämä mahdollisti uuden rintaman avaamisen Eurooppaan etelästä.
- **Italian kampanjan** tarkoitus ei missään vaiheessa ollut valloittaa Eurooppaa takaisin natseilta, vaan avata uusi rintama paineen luomiseksi ja sitoa Saksan joukkoja. Liittoutuneet olivat päättäneet, että maihinnousu Ranskaan tehtäisiin vuonna 1944, eli Italia oli vain sivunäytös.
- Ensimmäinen askel Italian kampanjassa oli **hyökkäys Sisiliaan**. Liittoutuneet valmistelivat operaatiota huolella, ja syöttivät Akselivalloille väärää tietoa, huijaten nämä uskomaan, että hyökkäyksen kohde olisikin Kreikka.
- Hyökkäys alkoi yllätyksen turvin heinäkuun 7. päivä 1943. Samanaikaisesti toteutettiin sekä maihinnousuja ja maahanlaskuja lentokoneilla sekä laskuvarjojääkärien hyökkäyksiä.
- Liittoutuneet onnistuivat valloittamaan Sisilian elokuun puoleenväliin mennessä, mutta suurin osa jäljelle jääneistä saksalaisista ja italialaisista joukoista onnistui vetäytymään mantereelle.
- Liittoutuneet saivat runsaasti kokemusta maihinnousuista, sekä laskuvarjojoukkojen käytöstä, ja tätä hyödynnettiin vuotta myöhemmin Normandiassa.
- Saksalaiset joutuivat siirtämään joukkojaan itärintamalta takaisin Eurooppaan, ja etenkin Kurskin taistelu oli pakko lopettaa liittoutuneiden Sisilian hyökkäyksen takia.
- Italian fasistit kääntyivät Mussolinia vastaan, ja hänet syöstiin vallasta ja vangittiin. Saksalaiset erikoisjoukot tosin onnistuivat vapauttamaan hänet pian.

Sisilia toimi porttina Etelä-Italiaan.

Taistelu Italiasta (1943 – 1945)

- Liittoutuneet nousivat maihin manner-Italiaan syyskuun 3. päivä 1943, ja Italian hallitus allekirjoitti aselevon liittoutuneiden, mutta saksalaiset miehittivät Italian ja perustivat **Italian sosiaalisen tasavallan** nukekseen, asettivat Mussolinin sen johtoon, ja jatkoivat taistelua liittoutuneita vastaan.
- Italia oli nyt käytännössä Saksan miehittämä valtio, ja saksalaiset kohtelivat italialaisia kaltoin. Italialaiset vastarintaliikkeet taistelivat saksalaisia, ja niitä italialaisia vastaan, jotka vielä sotivat Saksan puolella.
- Liittoutuneiden eteneminen Italiassa oli hitaampaa kuin odotettiin. Tähän oli syynä huono sää, hankala maasto, saksalaisten puolustuslinjat, ja liittoutuneiden tarve siirtää joukkoja sekä Kreikkaa vapauttamaan ja Englantiin valmistautumaan maihinnousuun Pohjois-Ranskaan.
- Rooma oli julistettu **avoimeksi kaupungiksi**, mikä tarkoitti, että saksalaiset eivät puolustaneet sitä, ja liittoutuneidenkaan ei tulisi sitä pommittaa, mutta saksalaisten vastarinta sen eteläpuolisilla linjoilla oli niin kova, että liittoutuneet pääsivät marssimaan sinne vasta kesällä 1944.
- Pohjois-Italian vuoristot, huono syyssää, saksalaisten fanaattinen vastarinta, ja talven tulo pysäyttivät etenemisen loppuvuodesta 1944.
- Saksalaiset joukot jatkoivat taistelua aina huhtikuun 1945 loppuun, antautuen pakon edessä vasta toukokuun 2. päivä 1945, samana päivänä, kun Berliinin puolustajat antautuivat puna-armeijalle.
- Mussolini ja joukko muita fasistijohtajia yritti paeta Saksaan huhtikuun lopussa 1945, mutta he jäivät kommunistisissien vangiksi, jotka teloittivat heidät ilman oikeudenkäyntiä.

Amerikkalaisia joukkoja taistelussa Italian maaseudulla syksyllä 1944.

Lähde: Yhdysvaltojen kansallisarkisto

Tehtävät

1. Millainen oli Italian merkitys toisessa maailmansodassa? Pohdi kysymystä koko sodan ajalta.
2. Pohjois-Afrikan kampanjan merkityksestä on kiistelty historioitsijoiden parissa vuosia. Jotkut sotahistorioitsijat pitivät sitä virheenä, ja olivat sitä mieltä, että siellä taistelleille joukoille olisi ollut parempaa käyttöä. Millainen vaikutus sillä olisi voinut olla, jos akselivallat eivät olisi käyneet sotaa Pohjois-Afrikassa?
3. Monet asiantuntijat pitävät Operaatio Barbarossaa Hitlerin suurimpana virheenä. Jotkut ovat myös esittäneet teorioita, että Neuvostoliittoon hyökkäämisen sijasta Saksan olisi kannattanut keskittää joukkonsa Pohjois-Afrikkaan ja Lähi-Itään, ja ottaa haltuunsa niiden öljylähteet ja Egyptin viljavarastot. Pohdi mistä syistä Saksan olisi kuitenkin ollut vaikeaa käydä laajempaa sotaa Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä.

7. Sodan ratkaisu Euroopassa

Stalin oli vaatinut Yhdysvaltoja ja Britanniaa avaamaan toisen rintaman Saksaa vastaan useiden vuosien ajan. Alustava päätös maihinnoususta Ranskaan tehtiin jo 1942, mutta operaation suunnittelu ja valmistelu vaati lähes kaksi vuotta, ja liittoutuneiden piti ensin saavuttaa voitto Välimerellä, jotta niillä olisi käytössään tarpeeksi maihinnousualuksia.

Kesäkuussa 1944 liittoutuneet nousivat maihin Pohjois-Ranskan Normandiaan, ja Saksan kohtalo oli lopullisesti sinetöity. Sen ei ollut mahdollista saavuttaa edes torjuntavoittoa ja neuvoteltua aselepoa, vaan sitä odotti ainoastaan täydellinen tappio.

Ratkaistavan oli enää kauanko Saksan luhistumisessa kestäisi, kuinka moni ihminen kuolisi sitä ennen, ja millainen olisi Euroopan tulevaisuus sodan jälkeen.

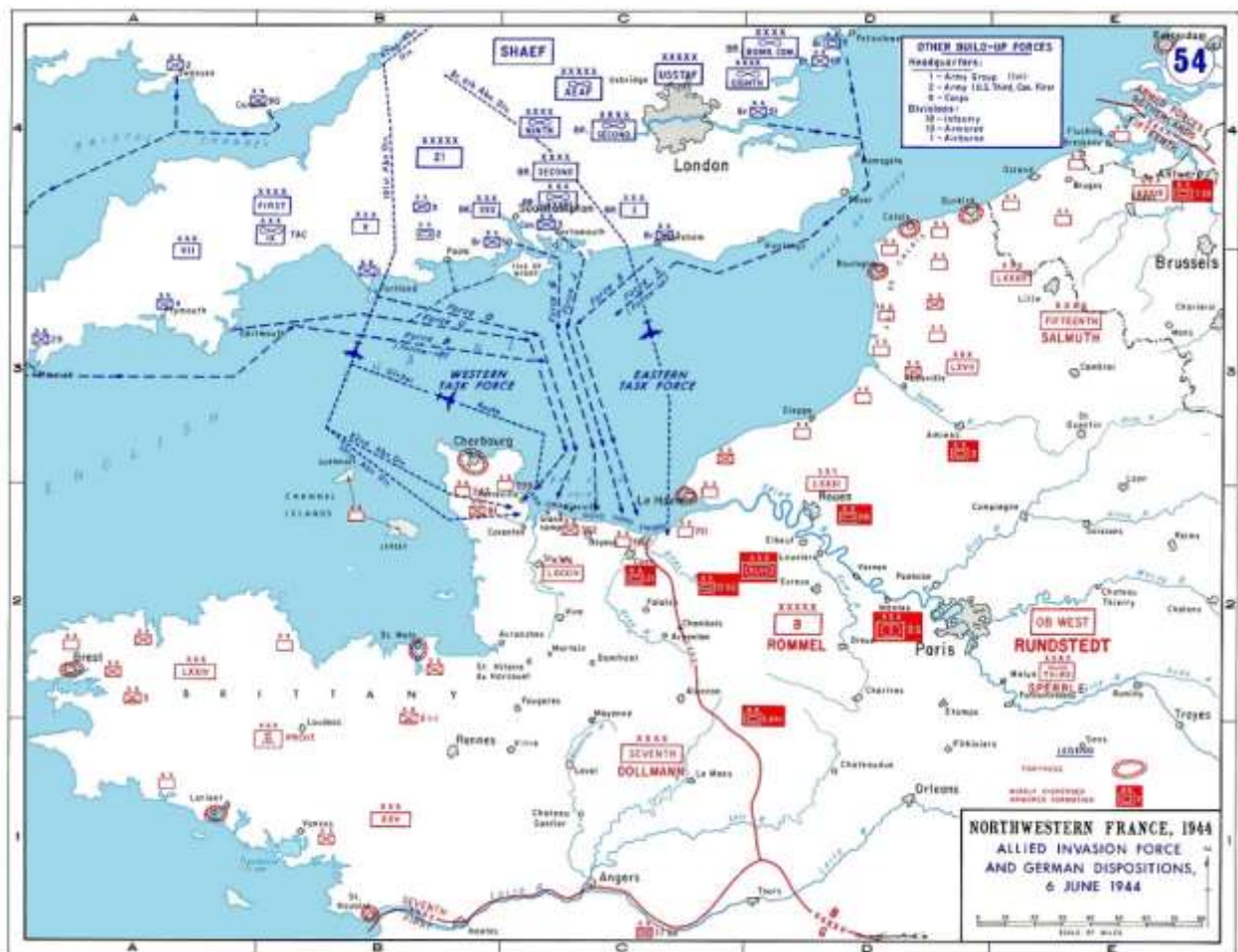
Amerikkalaiset sotilaat nousevat maihin Normandiassa kesällä 1944.

Lähde: [Yhdysvaltojen kansallisarkisto](#); kuvaaja Yhdysvaltojen rannikkovartioston ylipursimies Robert F. Sargent.

Normandian maihinnousu (6.6. 1944 – 22.8.1944)

- Oli vain ajan kysymys, milloin liittoutuneet avaisivat uuden rintaman Eurooppaan Pohjois-Ranskan rannikolla, ja Natsi-Saksa tiesi sen. Saksalaiset olivat rakentaneet pitkää linnoitusketjua, ”Atlantin vallia” jo vuodesta 1940 valmistautuen siihen. He eivät kuitenkaan tienneet *milloin* ja *missä* hyökkäys tapahtuisi.
- Liittoutuneet valitsivat kohteekseen **Normandian**, ja ajankohdaksi kesäkuun 1944.
- Alkuvuodesta 1944 liittoutuneiden pommikoneet iskivät niin Pohjois-Ranskaan kuin Saksaankin koetellakseen saksalaisten ilmapuolustuksia ja vaurioittaakseen vihollisen teollisuutta.
- Liittoutuneet pyrkivät huijaamaan saksalaisia suunnitelmistaan. Tämä onnistui ja johti siihen, että saksalaiset uskoivat hyökkäyksen kohdistuvan **Calais’hin** ja tulevan vasta myöhemmin.
- Operaatio oli riskialtis, ja huono sää viivästyttikin sitä, kunnes riski päätettiin ottaa, ja invaasio alkoi 6.6.1944.
- **Normandian maihinnousu** eli **Operaatio Overlord** on sotahistorian suurin meritse tapahtunut valtausoperaatio. Se alkoi aamuyöllä laskuvarjojoukkojen laskeutumisella, massiivisella pommituksella ja laivaston tykkituloilla. Varhain aamulla alkoi maajoukkojen hyökkäys maihinnousualuksien avulla.
- Maihinnousua seurannut **taistelu Normandiasta** jatkui yli kaksi kuukautta ennen liittoutuneiden läpimurtoa.
- Normandian maihinnousun onnistuminen avasi uuden rintaman Eurooppaan. Operaation katsotaan nopeuttaneen Saksan kukistumista ja sitä pidetään yhtenä toisen maailmansodan tärkeimmistä taisteluista.

Kartta: Yhdysvaltojen armeija

Länsiliittoutuneiden eteneminen ja Saksan viimeinen uhkayritys (1944-1945)

- Normandian jälkeen liittoutuneet nousivat 15. elokuuta maihin myös Etelä-Ranskassa (**Operaatio Dragoon**).
- Saksan joukot Ranskassa joutuivat nyt hyökkäyksen kohteeksi kahdesta suunnasta.
- **Ranskan vastarintaliike** järjesti 19. elokuuta kansannousun ja Pariisi vapautui 25. elokuuta siellä olleiden saksalaisjoukkojen antauduttua vastoin Hitlerin määräyksiä, joka olisi halunnut kaupungin tuhoutuvan.
- Liittoutuneet vapauttivat Ranskan nopeasti ja etenivät Belgian läpi Alankomaita kohti, mutta vetäytyvät saksalaiset tuhosivat rautatiet ja sillat, minkä takia liittoutuneiden eteneminen hidastui huoltoketjujen venyessä ääri rajoilleen.
- Liittoutuneet yrittivät uhkarohkeaa hyökkäystä laskuvarjojääkäreillä vallatakseen useita siltoja Rein-joen yli Alankomaissa (**Operaatio Market Garden**), mutta hanke epäonnistui.
- Saksa yritti vielä viimeistä vastahyökkäystä talvella 1944-45 **Ardennien metsän** läpi Belgian ja Ranskan rajalla, tarkoitukseen katkaista liittoutuneiden joukot kahtia. Tavoitteena oli eristää pidemmälle edenneet brittijoukot amerikkalaisista ja tuhota molemmat erikseen.
- Hyökkäys alkoi 16. joulukuuta 1944 ja kesti 25. tammikuuta 1945 asti. Liittoutuneet yllätettiin aluksi, mutta amerikkalaiset sotilaat taistelivat vastaan päättäväisesti apujoukkojen saapumiseen asti, ja sään selvetessä myös ilmavoimia voitiin käyttää saksalaisten torjumiseen.
- Saksalta loppuivat voimat, ja liittoutuneiden lisäjoukot pakottivat saksalaiset vetäytymään.

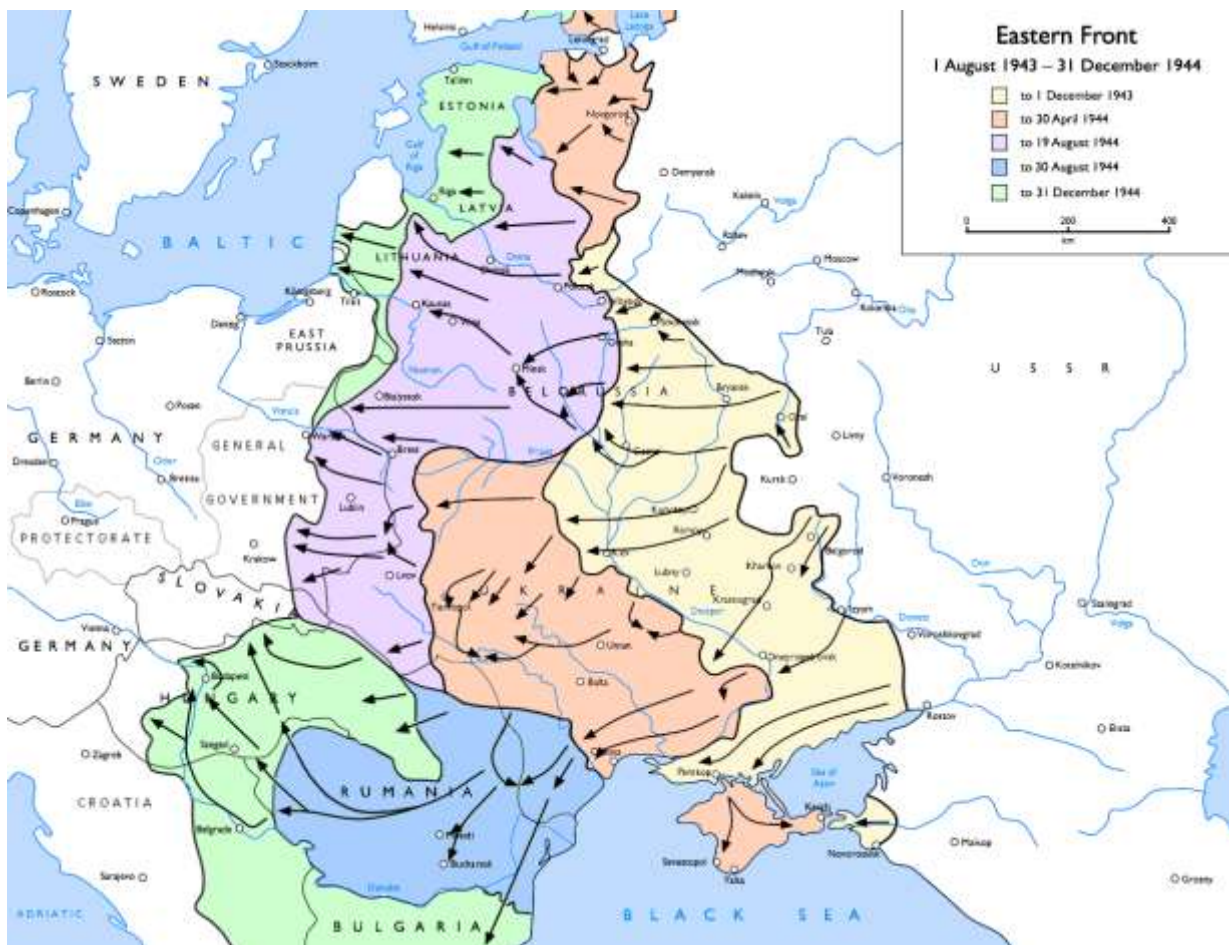
Saksalaisia sotilaita etenemässä joulukuussa 1944.

Lähde: Yhdysvaltojen kansallisarkisto; alkuperäinen kuvaaja tuntematon saksalainen sotilas

Neuvostoliiton eteneminen (1943 – 1944)

- Voitettuaan Kurskin taistelun kesällä 1943 puna-armeija jatkoi etenemistään kohti Saksaa. Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen **hyökkäys Italiaan** oli pakottanut Saksan siirtämään joukkojaan sinne, mutta suurin osa Saksan jäljellä olevista joukoista taisteli itärintamalla.
- Tammikuussa 1944 neuvostojoukot mursivat viimeinkin **Leningradin piirityksen**. Melkein 900 päivää kestänyt piiritys oli maksanut yli Neuvostoliitolle yli miljoonana kuollutta sotilasta ja yli 600 000 siviiliä. Saksan tappiot olivat lähes 600 000 kaatunutta, haavoittunutta tai vangittua sotilasta.
- Keväeseen 1944 mennessä neuvostojoukot olivat edenneet yli 800 kilometriä länteen, mutta vielääkään kaikkia sen alueita ei oltu valloitettu takaisin.
- Kesällä 1944 Saksan oli pakko siirtää joukkojaan idästä Ranskaan torjumaan Normandian maihinnousua. Neuvostoliitolla oli nyt tilaisuus aloittaa uusi suurhyökkäys: **operaatio Bagration**.
- Saksan keskeisen armeijakunnan 800 000 sotilasta saivat vastaansa 2,3 miljoonaa puna-armeijan sotilasta, ja Saksan linjat sortuivat massiivisen ylivoiman edessä.
- Neuvostoliiton joukot hyökkäsivät myös Saksan liittolaisten kimppuun. Suomi teki erillisrauhan syyskuussa, ja puna-armeija vyöryi syksyllä Romaniaan, ja jatkoi siitä Bulgariaan ja Unkariin.
- Saksan miehittämällä alueella puhkesi kapinoita ja kansannousuja samaan aikaan.

Kartta: [Wikipedia](#)

Kilpajuoksu Berliiniin (kevät 1945)

- Alkuvuodesta 1945 Neuvostoliitolla oli noin *kuusinkertainen* ylivoima saksalaisiin nähden lähes joka taistelussa.
- Saksan puolustuslinjat murtuivat yksi toisensa jälkeen, kaikki vastahyökkäykset epäonnistuivat, ja Hitler menetti otteensa todellisuudesta.
- Maaliskuuhun mennessä puna-armeija oli päässyt jo pitkälle Saksan maaperällä.
- Amerikkalaisten ja brittien joukot puolestaan etenivät Saksan puolelle rajaa helmikuussa 1945. Maaliskuussa länsiliittoutuneet ylittivät Rein-joen, ja valloittivat Saksan teollisuuden sydänaalueet.
- Saksa oli ollut satunnaisten pommitusten kohteina koko sodan ajan, mutta vuodesta 1944-45 se joutui entistä ankarampien pommitusten kohteeksi, ja esimerkiksi Dresden poltettiin maan tasalle palopommeilla (30 000 – 100 000 kuollutta, enimmäkseen siviilejä).
- Liittoutuneiden välillä vallitsi *kilpajuoksu Berliiniin*. Saksan tappio oli jo varma, ja voittajat valmistautuivat jo siihen mitä Saksalle ja Itä-Euroopalle tapahtuisi sodan jälkeen. Ensimmäisenä Berliinin vallannut saisi suuren arvoaltavoiton, ja olisi paremmassa asemassa, kun alettaisiin keskustella sodan jälkeisistä järjestelyistä.
- Puna-armeija ehti Berliiniin ensin, ja aloitti hyökkäyksensä huhtikuun 16. päivä. Hitler teki itsemurhan huhtikuun 30. päivä ja toukokuun 2. päivä Berliinin viimeiset puolustajat antautuivat. Toukokuun 7. päivä 1945 Saksa antautui ehdoitta ja sota Euroopassa päättyi.

Berliini 1945.

Lähde: [Imperial War Museum Collections](#)

Tehtävät

1. Pohdi miksi Normandian maihinnousu on niin ikoninen tapahtuma, ja miksi sen merkitystä korostetaan kirjoissa, elokuvissa ja tv-sarjoissa niin paljon.
2. Etsi tietoa **Varsovan kansannoususta** 1944 ja **Prahan kansannoususta** 1945.
3. Miksi liittoutuneiden välillä vallitsi **kilpajuoksu Berliiniin**? Pohdi miksi etenkin Neuvostoliitto halusi voittaa sen keinolla millä hyvänsä.

BONUSKYSYMYS: Mitä seurauksia kilpajuoksulla Berliiniin oli Suomelle?

8. Japanin pyrkimykset suurvallaksi

Tämä osa oppimateriaalia kuvailee kuinka takapajuisesta maatalousvaltio Japanista tuli lyhyessä ajassa teollistunut suurvalta, joka osallistui toiseen maailmansotaan Saksan puolella.

Luku on mahdollista jättää välistä, mikäli kurssin sisältöä pitää karsia ajan puutteen takia.

Eristäytyneisyydestä nopeaan uudistumiseen

- Japani oli eristäytynyt maatalousvaltio, jota hallitsi **Tokugawa-suvun shogunaatti** (sotilasdiktatuuri) 1600-luvun alusta 1800-luvun puoleenväliin asti.
- Vuonna 1853 amerikkalaiset sotalaivat pakottivat Japanin avaamaan satamansa ulkovalloille ja suostumaan kaupankäyntiin muiden valtioiden kanssa.
- Seurauksena Japanissa alkoi kuohunta. Uudistusmieliset pyrkivät kaatamaan shogunaatin ja palauttamaan vallan aikaisemmin vain keulakuvana olleelle keisarille, ja samalla modernisoimaan valtion (**Meiji-restauraatio 1867-68**).
- Japanin sisällä puhkesi useita kapinoita, ja aseellisia yhteenottoja, jotka huipentuivat lyhyeen sisällissotaan 1868-69 (**Boshin-sota**), jonka seurauksena shogunaatti kaatui lopullisesti, ja Japanin aikaisempi feodaalinen yhteiskuntajärjestelmä lakkautettiin.
- Länsimaisten neuvonantajien avulla Japanin keisarikunta pyrki modernisoimaan itsensä nopeasti eurooppalaisten esikuvien mukaan. Lyhyessä ajassa Japani paitsi teollistui, niin myös uudisti virkakoneistonsa, armeijansa sekä laivastonsa, ja loi uuden perustuslain, parlamentin, ja pankkilaitoksen.
- Aikaisemmin Japani oli ihaillut Kiinaa, ja pitänyt sitä kaiken sivistyksen ja edistyksen keskuksena, mutta Kiinan voimattomuus länsivaltojen edessä sai Japanin ottamaan eurooppalaiset siirtomaaimperiumit uusiksi esikuvikseen.

Japani sodissa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa

- Japani painosti Korean kuningaskunnan sanoutumaan irti vasallisuhteestaan Kiinaan ja avaamaan satamansa japanilaisille laivoille 1876.
- Japani ja Kiina kilpailivat vaikutusvallasta Korean niemimaalla, ja ajautuivat avoimeen sotaan vuosina 1894-95 (**Kiinan ja Japanin ensimmäinen sota**).
- Japanin armeija oli pienempi, mutta paremmin koulutettu, organisoitu ja johdettu kuin Kiinan merkittävästi suurempi armeija. Kiinan armeija kärsi heikosta moraalista, huonosta johdosta, ja puutteellisesta varustuksesta.
- Kiinan laivasto oli paperilla suurempi ja voimakkaampi kuin Japanin, mutta Japanin laivat olivat uudempia, ja Japani hyödynsi niitä tehokkaammin.

- Sota päättyi rauhansopimukseen, joka oli paljon parempi Japanille: Kiina joutui tunnustamaan Korean itsenäisyyden, ja luovuttamaan **Taiwanin** saaren, **Liadongin niemimaan** sekä joitakin saaria Japanille. Lisäksi se joutui maksamaan mittavat sotakorvaukset.
- Japanin joukot osallistuivat Kiinassa puhjenneen **boksarikapinan** kukistamiseen 1899-1901, jonka seurauksena Japanin vaikutusvalta Aasiassa kasvoi.
- Seuraava konflikti käytiin Venäjän keisarikunnan ja Japanin välillä vuosina 1904-05.
- Venäjä miehitti boksarikapinan jälkeen osaa **Mantšurian** alueesta ja rakensi sinne rautatietä. Japani ei hyväksynyt Venäjän laajenemisyrkimyksiä ja aloitti sodan tätä vastaan.
- Japani hyökkäsi ilman sodanjulistusta **Port Arthurin** venäläiseen laivastotukikohtaan Liadongin niemimaalla.
- Japani saavutti merkittäviä voittoja meritaisteluissa (esim. **Tsushiman taistelu**), mutta maataisteluissa Venäjän vastarinta oli voimakasta, ja Japanin eteneminen hidastui.
- Yhdysvaltain presidentti **Theodore Roosevelt** toimi välittäjänä, ja osapuolet neuvottelivat rauhan. Venäjä luopui pyrkimyksistään alueella, ja luovutti Japanille Port Arthurin tukikohdan ja **Sakhalinin** saaren eteläosan.
- Lopputulos aiheutti mielenosoituksia ja mellakoita Japanissa, koska kansa odotti suuria saavutuksia sodasta, joka heidän näkökulmastaan oli ollut voittoa. Todellisuudessa Japanin valtiontalous ei kestänyt sotaa, ja maa olisi ajautunut talouskriisiin, jos sota olisi jatkunut.

Port Arthur Venäjän kärsittyä siellä tappion 1905

Lähde: Keisarillisen Japanin esikunnan arkisto.

Japani ja Korea

- Voitettuaan Venäjän sodassa Japani sai muut valtiot suostumaan siihen, että ne eivät puuttuisi Japanin ja Korean suhteisiin. Japani pakotti Korean luopumaan suvereniteetistaan, ja siitä tuli Japanin protektoraatti vuonna 1905.
- Vain viisi vuotta myöhemmin Japani liitti Korean itseensä, ja lakkautti sen valtiona. Eurooppalaiset suurvallat ja Yhdysvallat eivät vastustaneet tapahtumaa.
- Japani pyrki teollistamaan Korean niemimaan, korvaamaan sen kulttuuria omallaan, ja jakamaan sieltä viljelysmaata japanilaisille siirtolaisille.
- Japani verotti Koreaa ankarasti, ja iso osa sen ruokatuotannosta käytettiin ruokkimaan japanilaisia.
- Vaikka Korea teollistui ja modernisoitui Japanin miehityksen aikana, japanilaiset olivat ankaria hallitsijoita, ja vastarinnasta rankaistiin julmasti, ja myös syyttömään siviiliväestöön kohdistettiin raakalaismaista julmuutta (esim. "lohtunaiset").

Japanilaisia sotilaita marssimassa miehittämään Soulia.

Lähde: Hare, James (1905); *Russo-Japanese War, 1904-05*.

Ensimmäinen maailmansota

- Japanin keisarikunta osallistui ensimmäiseen maailmansotaan ympärysvaltujen puolella.
- Japani valloitti Saksan keisarikunnan hallussa olleet saaret Mikronesiasta, ja hyökkäsi niille alueille Kiinassa, jotka olivat Saksan vaikutusvallan alla.
- Japani nousi suurvallan asemaan sodan seurauksena, mutta Versaillesin rauhanneuvotteluissa länsimaat torjuivat sen ehdottaman julistuksen rotujen tasa-arvoisuudesta.
- Kommunistivastainen Japani myös lähetti joukkoja osallistumaan Venäjän sisällissotaan 1918-21 valkoisten puolelle, ja pyrki miehittämään Siperian. Tavoitteena oli saada haltuun luonnonvaroja ja luoda puskurivyöhyke Venäjää vastaan.
- Venäjän sisällissotaan osallistuminen tuli Japanille kalliiksi taloudellisesti, Yhdysvallat vastusti sen pyrkimyksiä laajentaa alueitaan, ja Venäjän valkoiset kärsivät tappion, ja Neuvostoliitto syntyi bolsevikkien voiton seurauksena.

Hyökkäykset Kiinaan

- Japanilaiset sotilaat lavastivat pommi-iskun Japanin omistamaan rautatiehen Mukdenissa, ja syyttivät siitä kiinalaisia syyskuussa 1931.
- Japani hyökkäsi tämän tekosyyn varjolla Mantšuriaan.
- Japani valloitti Mantšurian nopeasti ja perusti sinne **Mantšukuon** nukkevaltion 1932 (nukkehallitsijaksi Kiinan viimeinen keisari Henry Pu-Yi).
- **Kansainliitto** yritti ratkaista kriisiä mutta epäonnistui.
- Japanin toimet heikensivät Kansainliiton arvovaltaa, ja rohkaisivat Hitleriä ja Mussolinia aggressiiviseen toimintaan 1930-luvulla.
- Japani erosi Kansainliitosta 1933 ja solmi Saksan kanssa **antikomintern-sopimuksen** 1936.
- Kiinan ja Japanin välillä käytiin useita rajakahakoita koko 1930-luvun.
- Heinäkuussa 1937 rajaselkkaukset eskaloituivat täydeksi sodaksi.
- Japani hyökkäsi uudelleen Kiinaan koko voimallaan, ja valloitti laajoja alueita, mutta sillä oli vaikeuksia hallita niitä.
- Kiinan sisällissodan eri osapuolet tekivät aselevon sodan ajaksi, ja sekä kansallismielinen **Kuomintang** että kommunistit (Mao Zedong) taistelivat miehittäjiä vastaan.
- Yhdysvallat ja Neuvostoliitto tukivat kiinalaisia taloudellisesti sekä diplomaattisesti ja antoivat kiinalaisille aseapua. Yhdysvallat myös asetti Japanin kauppasaartoon.
- Toisen maailmansodan voidaan katsoa alkaneen tästä konfliktista, sillä Japani ja Kiina kuuluivat akselivaltoihin ja liittoutuneihin toisen maailmansodan aikana.
- Kiinalaisista siviiliuhreista ei ole tarkkaa arviota, mutta lähteestä riippuen kuolleita arvioidaan olleen 10 – 25 miljoonaa vuosien 1937 ja 1945 välillä.
- Kiinan sotilastappiot (kuolleet, vammautuneet, kadonneet) olivat jopa 4 miljoonaa, Japanin sotilastappioista ei ole tarkkaa tietoa, mutta luvun arvioidaan olevan lähempänä miljoonaa.
- Merkittävä osa kuolleista menehtyi taisteluiden ulkopuolella tauteihin, nälkään ja hoitamattomiin haavoihin.
- Japanilaiset tekivät siviiliväestöön kohdistuneita hirvittäviä sotarikoksia Kiinassa, ja etenkin **Nanjingin verilöyly** hiertää Japanin ja Kiinan välejä vielä nykyäänkin.

Rajakonfliktit Neuvostoliiton kanssa

- Japani ja Neuvostoliitto kiistelivät ja kamppailivat Mantšurian, Mongolian ja Neuvostoliiton välisestä raja-alueesta vuosina 1932 – 1939.
- Rajaviivat olivat epäselvät, ja kumpikin osapuoli pyrki laajentamaan hallitsemiaan alueita.
- Aluksi osapuolet lähinnä vakoilivat toisiaan, mutta vuonna 1935 käytiin ensimmäiset pienet rajakahakat.
- Vuosina 1938 ja 1939 rajakahakat kasvoivat useiden kymmenien tuhansien miehen taisteluiksi. **Hasan-järven taistelu** kesällä 1938 päättyi ratkaisemattomana, ja vuotta myöhemmin Japani kärsi tappion **Halhin-Golin taisteluissa**.
- Taisteluissa käytettiin tykistön lisäksi myös ilmavoimia ja tankkeja. Neuvostoliitolla oli niitä enemmän kuin Japanilla, ja ne olivat uudenaikaisempia.
- Kumpikaan osapuoli ei missään vaiheessa julistanut sotaa, eivätkä yhteenotot olleet Japanin ylimmän sotilasjohdon tarkkaan suunnittelemaa, vaan niihin ajaututtiin puoliksi vahingossa, puoliksi tahallaan.
- Japani ei enää haastanut Neuvostoliittoa ja solmi sen kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen 1941.
- Japani ei liittynyt Saksan hyökkäykseen Neuvostoliittoon kesällä 1941, osin siitä syystä, että Saksa ei ollut kertonut hyökkäyksestään liittolaiselleen etukäteen.
- NL irtisanoi sopimuksen yksipuolisesti vasta elokuussa 1945 hyökätessään Mantšuriaan.

Mongolialaisia sotilaita torjumassa japanilaisten hyökkäystä Halhin-Golissa 1939.

Lähde: [tuntematon kuvaaja, 1939.](#)

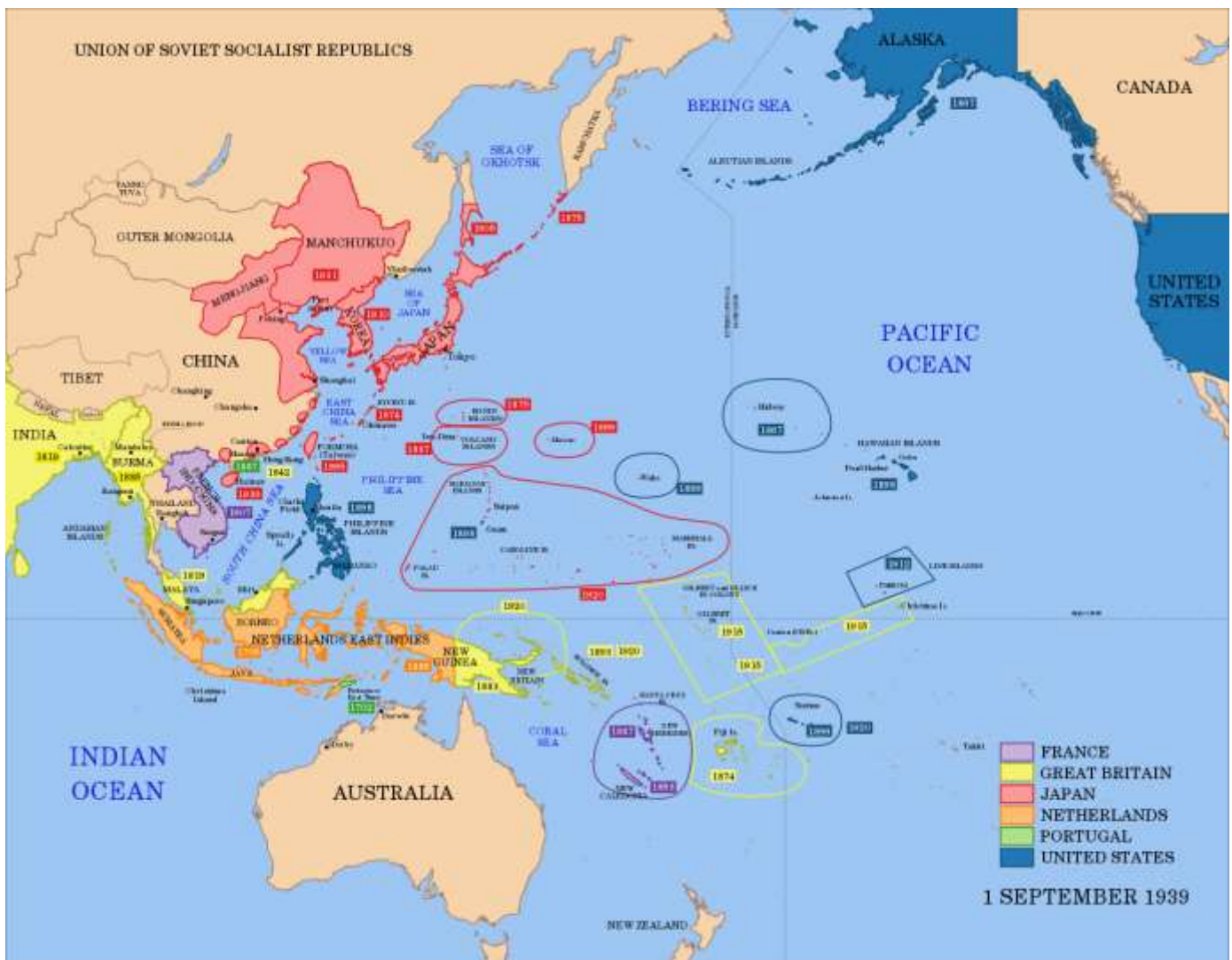
Tehtäviä

1. Laadi aikajana Japanin osallistumisesta sotiin ennen toista maailmansotaa.
2. Pohdi miksi Japani kävi niin monta sota 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella.
3. Etsi lisää tietoa korealaisista ”lohtunaisista”.

9. Sota Tyynellä valtamerellä

Japani oli määrätietoisesti pyrkinyt jäljittelemään eurooppalaisia suurvaltoja, ja pyrki luomaan oman siirtomaaimperiuminsa Aasiaan. Ongelmiksi muodostui resurssien ja viljelysmaan puute, liian vähäinen teollinen tuotanto, ja se, että lähes kaikki alueet kuuluivat jo toisille valtioille. Japanin hyökkäys Kiinaan oli johtanut yhä suurempiin diplomaattisiin ongelmiin ja talouspakotteisiin, jotka uhkasivat tehdä lopun suurvaltahaaveista. Japani oli valmis käymään sotaan saavuttaakseen unelmansa, mutta se aliarvioi vastustajiensa voimat ja taistelutahdon.

Kartta siirtomaanomistuksista Kaakkois-Aasiassa ennen toista maailmansotaa

Lähde: [Wikipedia](#)

Hyökkäys Pearl Harboriin ja Yhdysvaltojen liittyminen sotaan 1941

- Japani miehitti osan Ranskan Indokiinasta syksyllä 1940, johon Yhdysvallat vastasi rajoitetulla kauppasaarrolla (lentokonebensiini, lentokoneen osat), ja alkoi vahvistaa joukkojaan Filippiineillä.
- Vuonna 1941 Yhdysvallat lopulta lopetti kaikki öljytoimitukset Japaniin. Resurssipulasta kärsivällä Japanilla oli nyt kaksi vaihtoehtoa: vetäytyä Kiinasta tai alkaa valloittamaan eurooppalaisten valtioiden siirtomaita, joka johtaisi sen arvion mukaan Yhdysvaltojen sodanjulistukseen.
- Japani tiesi, että pitkässä sodassa sillä ei olisi mahdollisuuksia Yhdysvaltoja vastaan, joten sen sotajohto laati suunnitelman iskeä yllätyksellä Yhdysvaltojen kimppuun niin raivoisesti, että se ei pystyisi lähtemään sotaan.
- Kohteeksi valittiin Yhdysvaltojen laivastotukikohta **Pearl Harbor** Havaijilla.
- Hyökkäyksellä oli useita tavoitteita: Vahingoittaa Yhdysvaltojen Tyynenmeren laivastoa niin pahasti, että se ei voisi estää Japania valloittamasta kaakkois-Aasiaa; ostaa Japanille aikaa kasvattaa laivastonsa kokoa; tuhota mahdollisimman monta Yhdysvaltojen taistelulaivaa; murtaa Yhdysvaltojen taistelutahto, ja saada se neuvottelemaan rauhasta.
- Yllätyshyökkäys onnistui, mutta aloitti sodan, jota Japanin ei ollut mahdollista voittaa.
- Yhdysvallat julisti sodan Japania vastaan 8.12.1941. Saksa ja Italia julistivat sodan Yhdysvalloille kolme päivää myöhemmin. Tämä oli virhe Hitleriltä, sillä ilman sitä presidentti Rooseveltillä olisi ollut vaikeuksia saada Yhdysvallat sotaan mukaan myös Euroopassa.
- Japani ei julistanut sota Neuvostoliitolla, vaan Neuvostoliitto julisti sille sodan elokuussa 1945. Jos Saksa olisi suostunut Japanin hyökkäämään Neuvostoliittoon idästä vuonna 1941 Pearl Harborin hyökkäyksen sijasta, olisi operaatio Barbarossa saattanut onnistua valtaamaan Moskovan.

Amerikkalaisia aluksia liekeissä Pearl Harborin hyökkäyksessä.

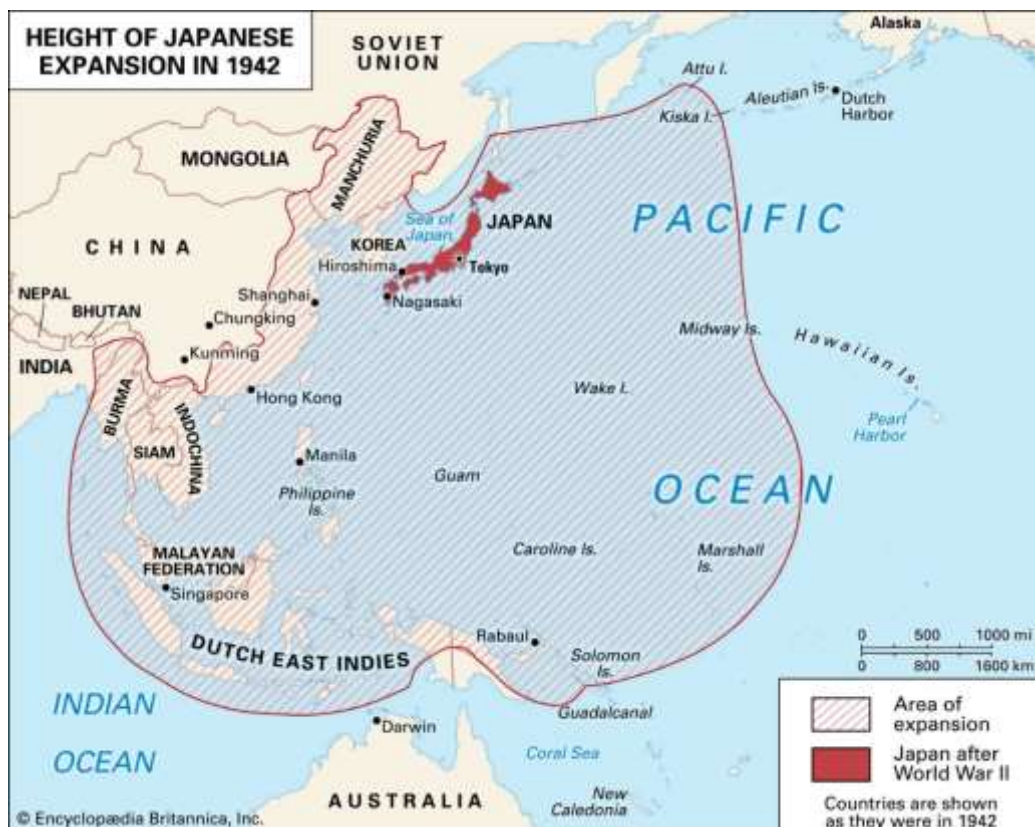

Lähde: [Yhdysvaltojen kansallisarkisto](#)

Tyyneenmeren sota vuosina 1941-1942

- Japani aloitti hyökkäyksensä Kaakkois-Aasiassa samanaikaisesti Pearl Harborin yllätyshyökkäyksen kanssa. Kohteina olivat Guam, Wake, Filippiinit, Thaimaa ja Malesia.
- Tammikuussa 1942 Japani hyökkäsi Burmaan, Hollannin Itä-Intiaan, Uuteen Guineaan, Salomonin saarille ja se valtasi Manilan, Kuala Lumpurin ja Rabaulin. Singapore antautui 15. helmikuuta, jolloin lähes 130 000 liittoutuneiden sotilasta joutui sotavankeuteen. Japanilaiset kohtelivat sotavankejaan huonosti.
- Filippiineillä Yhdysvaltain joukot yhdessä paikallisten kanssa tekivät ankaraa vastarintaa, kunnes lopulta antautuivat 8. toukokuuta.
- Ensimmäinen takaisku Japanille tuli **Korallimeren taistelussa** Uuden-Guinean edustalla toukokuussa 1942. Japani nimellisesti voitti taistelun, mutta menetti liikaa laivoja. Yhdysvaltojen kokonaisresurssit ja teollinen tuotanto olivat niin paljon suuremmat, että sillä oli varaa menettää aluksia, Japanilla ei.
- Japani hyökkäsi vielä 3. kesäkuuta **Aleuteille** Alaskan viereen valloittaen Attun ja Kiskan saaret.
- Kesäkuussa 1942 käytiin **Midwayn taistelu** avomerellä, jossa Japani menetti neljä lentotukialusta (Yhdysvallat menetti yhden), joita se ei kyennyt korvaamaan. Sodan kulku kääntyi tässä vaiheessa, ja aloite siirtyi Yhdysvalloille.
- **Salomonin saarilla** ja **Uudessa-Guineassa** australialaiset joukot taistelivat japanilaisia vastaan ja pysäyttivät niiden etenemisen kesällä 1942.
- **Guadalcanalilla** käytiin ankaria taisteluja koko loppuvuoden ajan ennen kuin liittoutuneet lopulta voittivat alkuvuodesta 1943.

Keisarillinen Japani laajimmillaan

Lähde: [Encyclopædia Britannica](#)

Sota Tyynellämerellä jatkuu (1943-1944)

- Japani ei pystynyt korvaamaan sodassa menettämiään laivoja, mutta Yhdysvallat tuotti koko ajan uusia lentokoneita ja laivoja, ja koulutti uusia sotilaita.
- Liittoutuneiden eteneminen oli hidasta ja maltillista, saari saarelta etenemistä. Kaikkia japanilaisten hallussa pitämiä saaria ei edes valloitettu, riitti että niiden satamat laivoineen tuhottiin, ja lentokentät ja koneet pommitettiin. Sitten ne voitiin ohittaa, ja siellä olevat japanilaiset sotilaat eivät kyenneet poistumaan saarilta.
- Liittoutuneiden suunnitelma oli eristää ja näännyttää Japani. Sen sijaan, että olisi hyökätty pääsaarille nopeasti, niin liittoutuneet upottivat Japanin kauppalaivaston sukellusveneillään ja yksitellen vapauttivat japanilaisten valtaamat alueet, jolloin resurssiköyhä Japani menetti niiden luonnonvarat.
- Suunnitelman seuraava vaihe oli ottaa haltuun strategisesti tärkeitä saaria, joista pystyisi tekemään ilmahyökkäyksiä pääsaarille, ja tarvittaessa valmistautua maihinnousuun, jos Japani ei antautuisi.
- Mantereella Japanilla oli parempaa sotaonnea esimerkiksi **Burmassa** ja **Kiinassa**, ja japanilaiset hyökkäsivät jopa brittien kimppuun **Intiassa**, mutta Japanin resurssit eivät riittäneet voiton saavuttamiseen, koska merellä kärsittiin koko ajan tappioita, ja Japanit joukot eivät riittäneet käymään sotaan niin monessa paikassa yhtä aikaa.
- Japanilaisten vastarinta oli fanaattista, ja sen joukot olivat usein valmiit taistelemaan lähes viimeiseen mieheen epäinhimillisissä olosuhteissa. Japanilaiset myös tekivät **itsemurhaiskuja** niin maalla kuin merelläkin ("kamikaze").
- Tyynenmeren saarten rannoilla ja viidakoissa käyty sota oli poikkeuksellisen raakaa, ja myös liittoutuneet kärsivät suuria tappioita.

Taistelun jälkiä Guadalcanalilla elokuussa 1942.

Lähde: Yhdysvaltojen kansallisarkisto; kuvaaja tuntematon.

Sodan loppuvaiheet 1944 - 1945

- Yhdysvallat siirsi lisää joukkoja ja sotakalustoa Tyynenmeren rintamalle vuonna 1944.
- Yhdysvallat oli kehittänyt uuden raskaan pommikoneen, **B-29 Superfortressin**, jonka kantama oli pidempi kuin aikaisemmilla pommikoneilla.
- Japanilaiset hävisivät suuren laivastotaistelun **Filippiinien merellä** kesällä 1944, ja liittoutuneet saivat haltuunsa **Saipanin**, **Guamin** ja **Tinianin**, joista voitiin tehdä pommituslentoja Filippiineille sekä Japanin kotisaarille.
- Seuraavaa suurta tappiota ei tarvinnut kauaa odottaa, vaan lokakuussa 1944 japanilaiset kärsivät suuren tappion **Leytenlahden taistelussa** Filippiinien edustalla. Japani menetti paljon laivoja, ja suurin osa muista päätyi vahingoittuneina telakoille, tai jäi jumiin satamiin polttoaineen loppumisen takia.
- Yhdysvallat aloitti **Filippiinien takaisin valloittamisen** loppuvuodesta 1944, ja Japani ei voinut enää koko sodassa tehdä yhtään isoa, keskitettyä hyökkäystä, vaan sen hajallaan olevat joukot tulivat yksitellen liittoutuneiden nujertamiksi.
- Mantereella taistelut jatkuivat tuloksetta Kiinassa koko vuoden 1944, ja Burmassa alkoi liittoutuneiden vastahyökkäys. Japanin voimat ja joukot ehtyivät koko ajan, mutta antautumista ei edes harkittu.
- Yhdysvallat valloitti **Iwo Jiman** (helmi-maaliskuu) ja **Okinawan** (huhti-kesäkuu) läheltä Japanin kotisaaria tukikohdiksi vuonna 1945.
- Japania oli yritetty pommittaa antautumaan, mutta tuloksetta, ja oli epäselvää, olisiko se edes mahdollista. Pelkästään Tokion palopommituksissa maalikuussa 1945 kuoli yli 100 000 ihmistä.
- Liittoutuneiden pessimistisemmät strategit arvioivat, että jos Japani pitäisi valloittaa kokonaan, se veisi vuosia ja maksaisi aivan liian monen liittoutuneiden sotilaan hengen.
- Yhdysvaltojen tiedemiehet olivat kehittäneet uuden aseensa, **atomipommin**. Yhdysvallat päätti käyttää sitä lopettaakseen sodan nopeasti.
- Yhdysvaltojen tuore presidentti **Harry S. Truman** (presidentti Roosevelt kuoli keväällä 1945), teki päätöksen pudottaa **atomipommi Hiroshimaan 6. elokuuta 1945**. Koska Japani ei välittömästi antautunut, Yhdysvallat pudotti toisen **atomipommin 9.8.1945 Nagasakiin**. Pommitusten seurauksena kuoli noin 129 000 – 226 000 ihmistä.
- 9.8.1945 Neuvostoliitto sanoutui irti hyökkäämättömyyssopimuksestaan, ja sen joukot hyökkäsivät **Mantšuriaan**. Puna-armeija murskasi Japanin joukot, ja eteni nopeasti, ottaen haltuunsa Korean pohjoisosat.
- Japani antautui 15.8, vaikka eräät kenraalit yrittivät sitä ennen vallankaappausta, joka epäonnistui.
- Koska Japanin joukkoja oli eristyksissä ympäri Tyntä valtamerä, kesti pitkään ennen kuin tieto antautumisesta saatiin kaikille sotilaille.
- Yhdysvallat miehitti Japanin, ja sotasyllisyysoikeudenkäynnit alkoivat, mutta moni upseeri, poliitikko ja tiedemies sai syytesuojan vastineeksi yhteistyöstä amerikkalaisten kanssa.
- Neuvostoliitto sai haltuunsa **Kuriilit** (saaret Japanin pohjoispuolella), ja **Sahalinin**, joista kiistellään nykyäänkin.

Tehtävät

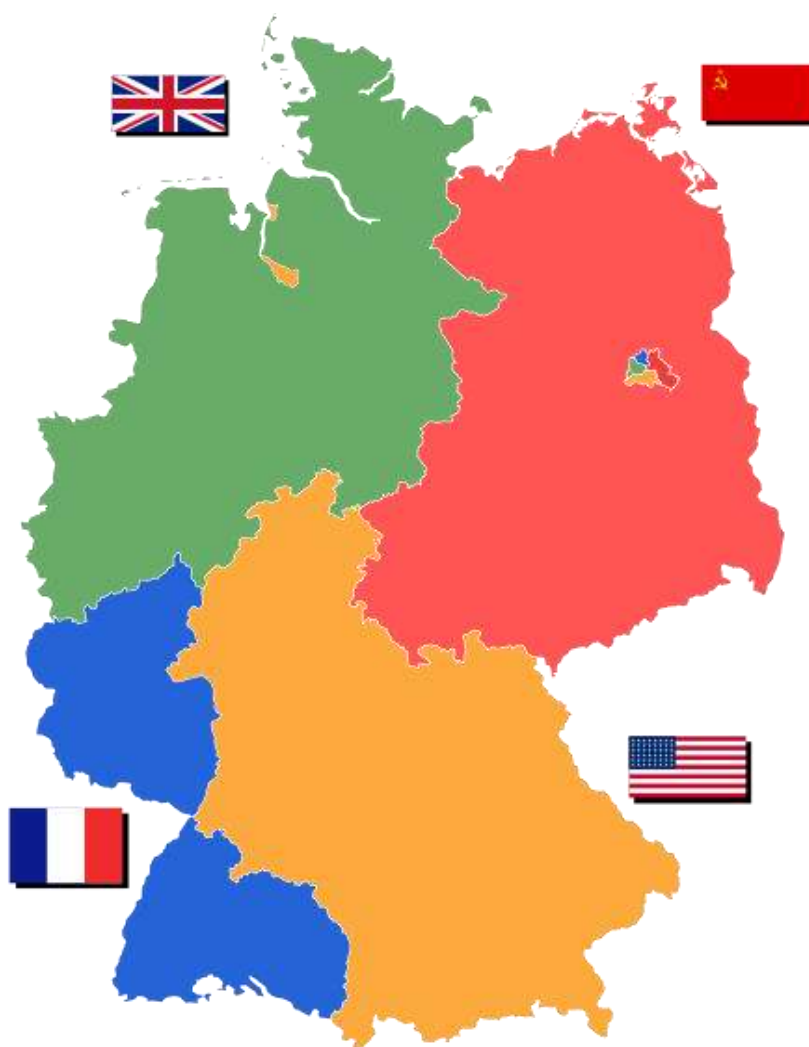
1. Oppimateriaalissa on listattu joitakin syitä, miksi Yhdysvallat päätti käyttää atomipommia Japania vastaan. Listaa ne, ja etsimällä tietoa muista lähteistä ja pohtimalla yritä keksiä lisää syitä.
2. Luettele syitä miksi Japani hävisi toisen maailmansodan.
3. SOVELTAVA TEHTÄVÄ: Etsi tietoa keisarillisen Japanin sotilaiden sotarikoksista. Miksi japanilaiset sotilaat tekivät niin paljon sotarikoksia toisessa maailmansodassa? Miten Japani on tehnyt tiliä menneisyytensä kanssa?

10. Sodan jälkinäytökset ja seuraukset

Toinen maailmansota oli historian tuhoisin ja kallein sota. Siinä kuoli yli 70 miljoonaa ihmistä, ja sodan arvioidaan maksaneen nykyrahassa 4 100 000 000 000 dollaria, kun mukaan lasketaan sotimiseen käytetyt rahat, tuhoutunut omaisuus, ja kaupankäynnin ja pankkitoiminnan häiriöt.

Maailmansodan seurauksena vanhat siirtomaaimperiumit heikentyivät lopullisesti, ja uuteen maailmanjärjestykseen mahtui vain kaksi supervaltaa. Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton johtamien liittoumien välille syttyi lähes viisi vuosikymmentä kestänyt kylmä sota.

Jaettu Saksa vuonna 1945.

Lähde: [Wikipedia](#).

Jälkipyykki ja Saksan kohtalo

- Neuvostoliitto otti miehittämänsä alueet Saksasta hallintaansa kovin ottein. Siviiliväestöön kohdistui kosto- ja terroritoimia, ja puna-armeijan sotilaat ryöstelivät ja raiskasivat avoimesti.
- Saksan sotilaat suuntasivat länteen päin ja antautuivat mieluummin amerikkalaisille, koska pelkäsivät venäläisten kostoja. Vankileireillä kuoli paljon ihmisiä nälkään ja tauteihin.
- Neuvostoliitto purki jäljellä olevia teollisuuslaitoksia ja kuljetti niitä itään hyvityksenä kärsimistään tuhoista.
- Vuosina 1945-46 pidettiin **Nürnbergin oikeudenkäynti**, jossa tärkeimmät natsijohtajat tuomittiin rikoksista ihmiskuntaa vastaan. 177 henkeä sai rangaistuksen (25 kuolemantuomiota).
- Samaan aikaan kaikkialla Saksan miehityksestä vapautuneissa valtioissa pidettiin oikeudenkäyntejä, joissa natsien kanssa veljeilleet ja heitä auttaneet joutuivat tilille teoistaan (Norjassa Quisling).
- Neuvostoliitto ja länsiliittoutuneet olivat erimielisiä Saksan kohtalosta. Länsivallat halusivat Saksasta demokraattisen ja ei-sosialistisen yhteiskunnan, jonka talous nostettaisiin nopeasti jaloilleen. Neuvostoliitto ei toivonut vahvaa ja yhtenäistä Saksaa, joka olisi voinut uhata sitä uudestaan tulevaisuudessa.
- Liittoutuneet miehittivät Saksan ja Itävallan ja jakoivat maat aluksi **neljään miehitysvyöhykkeeseen**. Saksan pääkaupunki Berliini ja Itävallan pääkaupunki Wien jaettiin erikseen miehitysvyöhykkeiksi.
- Liittoutuneet eivät päässeet sopuun siitä, miten, ne olisivat voineet hallita Saksaa yhdessä. Länsiliittoutuneet yhdistivät omat vyöhykkeensä vuonna 1946, mutta sopua Neuvostoliiton kanssa ei syntynyt, ja Saksa jakautui kahteen valtioon: **Saksan liittotasavaltaan (BDR)** ja **Saksan demokraattiseen tasavaltaan (DDR)**.
- Berliini jäi itä-Saksan puolella, mutta se pysyi silti jaettuna, ja siitä tulikin yksi kylmän sodan symboleita.

Sotilaspoliisit vahtimassa syytettyjä Nürnbergissä marraskuussa 1945.

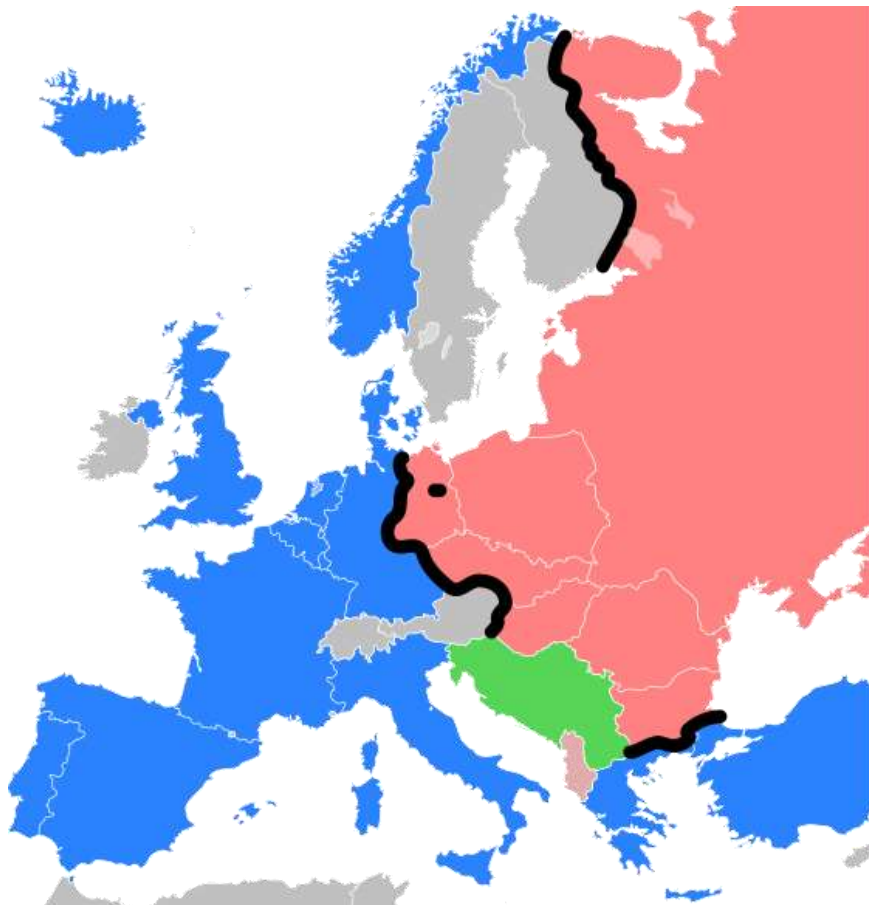

Lähde: [Yhdysvaltojen Holokaustimuseo; kuva 61323](#)

Rautaesirippu jakoi Euroopan sodan jälkeen

- Sodan aikana lännen kapitalistiset demokratiat ja kommunistinen Neuvostoliitto pitivät erimielisyytensä piilossa, ja korostivat ystävyyttään ja yhteistä taisteluaan. Se olikin helppoa valtioiden ollessa sotatilassa ja käytännössä komentotaloudessa, mutta rauhan aikana ristiriitoja alkoi tulla.
- Neuvostoliitto laajensi alueitaan itä-Euroopassa, joko suoraan liittämällä alueita ja valtioita itseensä, tai asettamalla itä-Euroopan valtioiden johtoon sosialisteja, jotka se sitten pakotti yhteistyöhön kanssaan.
- Eurooppa jakautui kahtia, lännen demokratioihin (pois lukien diktatuurinen Espanja) ja idän kansandemokratioihin eli kommunistisiin yksipuoluediktatuureihin.
- Ison-Britannian sodanaikainen pääministeri Churchill, joka oli hävinnyt vaalit, piti Fultonissa 1946 kuuluisan puheen, jossa totesi ”**rautaesiripun** jakaneen Euroopan”.
- Yhdysvallat alkoi pitää Neuvostoliittoa uusimpana uhkana, ja alkoi keskittyä sen vaikutusvallan heikentämiseen. Oli oleellista, että sodan runtelemat valtiot pääsisivät nopeasti jaloilleen, eikä niiden nälkäinen ja köyhä kansa tekisi vallankumousta ja rupeaisi kommunisteiksi.
- Tärkeä työväline oli raha, jota annettiin avokätisinä lainoina Euroopan valtioille jälleenrakennukseen (**Marshall-apu**). Neuvostoliitto piti sitä vihamielisenä toimenä, ja pyrki lujittamaan otettaan itä-Euroopasta.
- Vastakkainasettelu syveni entisestään, ja maailma löysi itsensä kahden nousevan supervallan **kylmästä sodasta**.

Rautaesiripun jakama Eurooppa.

Lähde: [Wikipedia](#).

Miehitetty Japani

- Yhdysvaltojen armeija miehitti Japania vuodesta 1945 vuoteen 1952 ja maan sotilaskuvernöörinä toimi Yhdysvaltojen armeijan kenraali **Douglas MacArthur**.
- Miehistyksen jälkeenkin Yhdysvallat piti hallussaan **Okinawan** ja Iwo Jiman saaristoja sotilaallisista syistä aina vuoteen 1972. Okinawalla ja Japanissa on vielä nykyään pysyviä Yhdysvaltojen sotilastukikohtia.
- Japanissakin käytiin sotasyllisyysoikeudenkäyntejä, mutta useat poliitikot, ihmiskokeisiin Kiinassa syyllistyneet tiedemiehet, ja sotilasjohtajat saivat **syytesuojan** vastineeksi yhteistyöstä liittoutuneiden kanssa. Japanin keisari jätettiin kokonaan tutkimusten ulkopuolelle poliittisista syistä.
- Yhdysvallat oli huolissaan kommunismin leviämisestä Aasiassa, ja pyrki saamaan Japanin nopeasti jaloilleen, ja saamaan siitä liittolaisen vastustamaan Neuvostoliiton vaikutusvallan leviämistä.
- Maa jälleenrakennettiin, sen koulutus ja teollisuus uudistettiin, ja Yhdysvallat huolehti aluksi sen puolustuksesta, jolloin Japani pystyi keskittymään taloutensa kehittämiseen.
- Japanilla oli merkittävä rooli Yhdysvaltojen tukikohtana **Korean sodassa (1950-53)**.
- Japanin armeija lakkautettiin toisen maailmansodan jälkeen, mutta jo 1954 Yhdysvaltojen siunauksella perustettiin **Japanin puolustusvoimat**, joka on käytännössä armeija, jota perustuslaki kieltää käyttämästä Japanin ulkopuolella.

Kiinan sisällissodan loppu

- Kiinan vuonna 1927 alkanut sisällissota oli keskeytynyt Japanin hyökättyä maahan vuonna 1937.
- Sekä **Chiang Kai-Sekin** johtama nationalistinen ja oikeistolainen **Kuomintang**-puolue ja **Mao Zedongin kommunistit** taistelivat miehittäjää vastaan. Lisäksi maassa oli useita paikallisia sotaherroja, jotka hallitsivat joitakin provinseja tyranneina.
- Osapuolet olivat liittolaisia vain nimellisesti, ja niiden välillä oli useita aseellisia yhteenottoja samaan aikaan kun ne taistelivat japanilaisia vastaan. Niitä tukeneet Yhdysvallat ja Neuvostoliitto joutuivat käyttämään kaiken diplomaattisen osaamisensa estääkseen sisällissotaan alkamasta uudelleen.
- Kommunistit kävivät pääosin **sissisotaa** maaseudulla, joka voitti heille tavallisen kansan suosion ja ihailun, ilman että heidän olisi tarvinnut käydä suuria taisteluja ja kärsiä mittavia tappioita. Kuomintang oli ainakin nimellisesti Kiinan virallinen hallitus, joten se joutui puolustamaan Kiinan suuria kaupunkeja Japanin armeijan hyökkäyksiltä.
- Sodan jälkeen Kuomintang oli heikentynyt, ja kommunistit vahvistuneet, ja kun sisällissota alkoi uudelleen kesällä 1946, Neuvostoliiton tukemat kommunistit pääsivät niskan päälle.
- Sisällissota päättyi vuonna 1949 kommunistien voittoon, ja **Kiinan kansantasavallan** perustamiseen. Kuomintang vetäytyi Formosan saarella, ja perusti sinne **Kiinan tasavallan** (Taiwan).
- Sisällissodan viimeisessä vaiheessa kuoli yli kaksi ja puoli miljoonaa ihmistä.
- Valtiot eivät tunnusta toisiaan, vaan pitävät itseään virallisena Kiinana.

Tehtävät

1. Toinen maailmansota heikensi eurooppalaisia siirtomaavaltioita niin paljon, että se laukaisi **dekolonisaationa** tunnetun prosessin. Ota selvää ja vertaile miten Iso-Britannian ja Ranskan siirtomaat itsenäistyivät toisen maailmansodan jälkeen.
2. Ota selvää miksi Jugoslavia on merkitty luvun karttaan vihreäksi ja miksi rautaesirippu ei kulje sen poikki.

TEEMA 1: Siviilit sodan jaloissa

Toinen maailmansota oli luonteeltaan **totaalinen**- se ei erotellut sotilaita ja siviilejä (naisia, lapsia ja vanhuksia) toisistaan. Taisteluita käytiin kylissä ja kaupungeissa, joita myös tietoisesti pommitettiin. Siviileihin kohdistuneilla iskuilla pyrittiin murtamaan vastustajan henkinen selkäranka. Esim. talvisodan ensimmäisenä päivänä 30.11.1939 venäläiskoneet pommittivat Helsinkiä ja muita suuria kaupunkeja Suomessa. Monessa maassa siviilitappiot olivat suuremmat kuin sotilaalliset menetykset (esim. Puola, Jugoslavia, Kiina). Tilastot sodan uhreista vaihtelevat suuresti, mutta useiden lähteiden mukaan sodassa kuoli jopa 70 miljoonaa ihmistä, joista 37 miljoonaa oli siviilejä.

Suuria pommituksia kohdistettiin esimerkiksi:

- Lontooseen koko sodan ajan 1940-1945: loppuvaiheessa saksalaisten uusi kostoase V2 kylvi kuolemaa Lontoossa. Varsinkin lapsia evakuoitiin maaseudulle turvaan
- Guernicaan: baskikaupunki pommitettiin maan tasalle Espanjan sisällissodassa, joka oli tasavaltalaisten hallussa. Guernicaa pommittaneet koneet olivat saksalaisia ja italialaisia.
- Sodan lopulla pommitettiin Saksan kaupunkeihin esim. Dresden ja Berliini. Näistä puhutaan "**terroripommituksina**", koska kaupungeissa oli lähinnä siviilejä ja Saksa oli muutenkin luhistumassa. Sadat tuhannet saksalaiset kuolivat liittoutuneiden kostopommituksissa.
- Japaniin: Hiroshima ja Nagasaki: elokuussa 1945 amerikkalaiset pudottivat kaksi atomipommia (Little Boy ja Fat Man) japanilaisiin kaupunkeihin. Kuolonuhrien määrä lasketaan sadoissa tuhansissa ja he olivat lähinnä siviilejä.

Prahan kaduilta löytyy runsaasti kullattuja muistolaattoja niiltä kaduilta, joilla kuljetetut juutalaiset asuivat. Ruzena Bergmannova (11-v.) ja hänen vanhempansa vietiin Prahasta Theresienstadtin (Terezina) leirille vuonna 1942. Kuva: Jari Ukkonen

Holokausti

- Sodan lopulla paljastui juutalaisten joukkomurha eli holokausti, joka oli toimitettu suunnitelmallisesti
- “**Juutalaiskysymyksen lopullisen ratkaisun**” tavoite oli Euroopan juutalaisväestön tuhoaminen
- Asiasta oli tehty päätös **Wannseen kokouksessa** alkuvuodesta 1942 natsijohtajien kesken
- Keskitys- ja tuhoamisleireillä kuoli noin 6 miljoonaa juutalaista ja miljoonia muita vankeja (homoseksuaaleja, romaneja, poliittisia vankeja ym.)
- Ensimmäinen keskitysleiri **Dachau** avattiin Etelä-Saksaan vuonna 1933: vankeina oli rikollisia, poliittisia vastustajia ja juutalaisia
- Suurimmat tuhoamisleirit olivat Puolassa, koska Itä-Euroopassa oli huomattavia juutalaisyhteisöjä
- **Auschwitzin** leirille kuljetettiin junilla juutalaisia kaikkialta Euroopasta aina Italiasta ja Kreikasta asti. Vangit asuivat parakeissa kansallisuuksittain ja heidät pakotettiin raskaaseen työhön heikolla ruualla.
- Vankien keskuudessa tehtiin saapumishetkellä selektio eli valinta; työkuntoiset säästettiin, muut toimitettiin tuhottaviksi kaasukammioissa (zyklon -B **tuholaismyrkyllä**). Ruumiit poltettiin krematorioissa, jolloin niistä ei jäänyt kuin tuhkaa ja luun siruja jäljelle.
- Auschwitzin leirin vapauttivat tammikuussa 1945 puna-armeijan sotilaat ja huhut juutalaisten joukkotuhosta vahvistuivat todeksi. Leirillä oli toimitettu myös sadistisia ihmiskokeita (Mengele)
- Sotasyllisyysoikeudenkäynneissä tuomittiin osa joukkotuhon suunnittelijoista ja toteuttajista, mutta monet natsista pakenivat Euroopasta eikä heitä koskaan saatu tuomiolle
- Poikkeus oli Adolf Eichmann, jonka Israelin tiedustelupalvelun Mossadin agentit saivat kiinni 1961 Etelä-Amerikassa ja toimittivat tuomittavaksi Jerusalemiin. Eichmann tuomittiin kuolemaan.

Keltainen Daavidin tähti erotti juutalaiset muista ihmisistä. Jude= juutalainen saksaksi.

Siviilien rooli sodan aikana:

- Monissa maissa julistettiin **yleinen työvelvoite** esim. kaikki täysi-ikäiset naiset ja miehet veloitettiin työskentelemään osana sotataloutta tavalla tai toisella
- Tasa-arvoa edisti se, että naiset tekivät ns. miesten töitä, koska monessa maassa oli pulaa työvoimasta -> myös miljoonia sotavankeja käytettiin työvoimana
- Sota aiheutti **elintarvikepulaa**, koska normaalia tuotantoa ei ollut sodan takia eikä kaupankäynti ollut helppoa -> korttisäännöstely otettiin käyttöön esim. Suomessa ja Brittein saarilla
- Monessa maassa syntyi vapaaehtoista maanpuolustustoimintaa naisten parissa (Englanti, Suomessa lotat)
- Lapsia evakuoitiin maaseudulle ja ulkomaille sodan jaloista; Suomesta lähti Ruotsiin noin 80 000 **sotalasta** (Kriegskind) pakoon pommituksia ja elintarvikepulaa
- Monessa miehitetyssä maassa syntyi vastarintaliikkeitä (idässä puhuttiin **partisaaneista**), jotka sabotoivat miehittäjiä monin tavoin. Mukana oli myös naisia ja nuoria.
- Seksuaalinen väkivalta oli osa psykologista sodankäyntiä. Japanilaisten julmuuksista Kiinassa ja Koreassa (**Nanjingin raiskaus, lohtunaiset**) on saatu uutta tietoa viime vuosina. Puna-armeijan sotilaat syyllistyivät naisten systemaattiseen seksuaaliseen hyväksikäyttöön ylitettyään Saksan rajan.

Aasialaisia lapsisotilaita.

Lähde: Pixabay

Euroopan suurimmat keskitys- ja tuhoamisleirit sijaitsivat Puolassa. Sodan jälkeen useat leireistä on museoitu. Kuva: Jari Ukkonen

Pohdi:

1. Miksi siviileihin kohdistettiin tahallista julmuutta sotavuosina?
2. Miksi holokaustista on tarpeen puhua vielä vuosikymmeniä sodan jälkeen?
3. Miten on selitettävissä, että toisessa maailmansodassa kuoli ilmeisesti enemmän siviilejä kuin sotilaita?
4. Ota selvää, kuinka paljon esim. Kiina, Tanska ja Suomi menettivät sodassa siviilejä ja sotilaita?

TEEMA 2: Vastarintaa ja vakoilua toisessa maailmansodassa

*Tiedustelu ja vakoilu on aina ollut osa sodankäyntiä. Väärän tiedon syöttäminen viholliselle on myös ikivanha sotatekniikka. Ilman toimivaa tiedustelua, vakoilua ja vastavakoilua useat liittoutuneiden sotilasoperaatioita. Lisäksi kaikissa akselivaltojen miehittämissä maissa toisen maailmansodan aikana oli maanlaisia **vastarintaliikkeitä** (jopa Saksassa oli natsien vastainen vastarintaliike).*

- Vastarintatoiminta otti monia muotoja:
  - Lakkoja ja mielenosoituksia sekä hienovaraista sabotaasia (tehdään työt hitaasti ja huonosti).
  - Miehittäjän muonavarojen ja muiden tarvikkeiden varastaminen.
  - Piraattiradio ja laittomia sanomalehtiä epämieluisien uutisten levittämiseksi.
  - Juutalaisten ja muiden vainottujen auttaminen ja piilottaminen (esim. Tanska).
  - Miehittäjän vakoilua, ja tietojen toimittaminen liittoutuneille (kriittisen tärkeää etenkin Ranskassa).
  - Liittoutuneiden vakoojien ja linjojen taakse jääneiden sotilaiden auttamista.
  - Miehittäjän upseerien tai virkamiesten salamurhaaminen.
  - Siltojen, rautateiden, radioasemien, puhelinkeskusten räjäyttäminen.
  - Sissisota maastossa miehittäjää vastaan (esim. Balkanin niemimaa, Neuvostoliitto) tai avoin kapina (esim. **Varsovan kansannousu 1944, Prahan kansannousu kevät 1945**)
- Miehittäjä vastasi vastarintatoimintaan raai'alla väkivallalla, joka kohdistettiin rangaistuksena ja varoituksena usein syyttömään siviiliväestöön.

Ranskalainen vastarintataistelija Pariisissa elokuussa 1944.

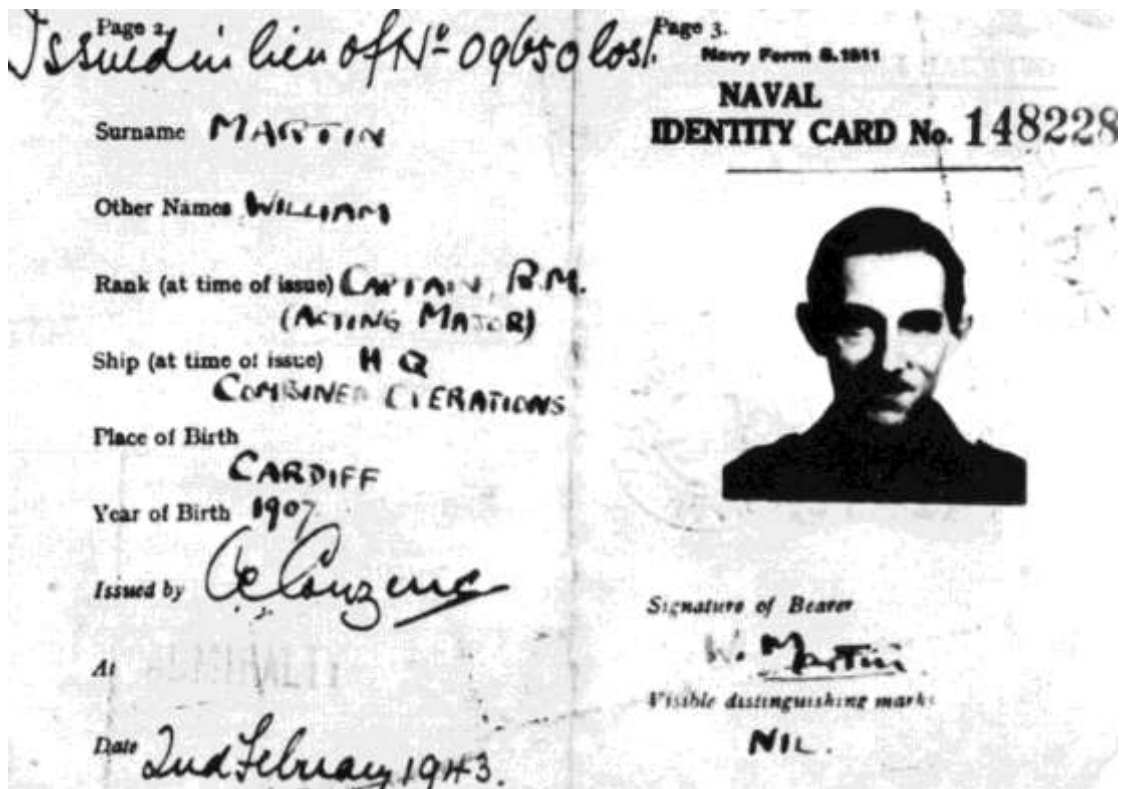

Lähde: [Wikipedia](#)

Erikoisjoukkojen erikoistehtävät

- Alla on kuvailtu joitakin erityisiä tehtäviä, joita liittoutuneiden erikoisjoukot suorittivat sodan aikana:
  - **Operaatio Biting** – Brittien laskuvarjojääkärit varastivat saksalaisten kehittelemän uuden tutkan miehitetystä Ranskasta ja pakenivat laivalla.
  - **Operaatio Frankton 1942** – 10 brittikommandoa souti kanooteilla Bordeauxin satamaan etelä-Ranskassa, ja upotti kuusi laivaa räjähteillä.
  - **Operaatio Mincemeat 1943** – Liittoutuneet huijasivat saksalaiset uskomaan, että aikovat hyökätä Kreikkaan Italian sijasta.
  - **Operaatio Gunnerside 1943** – Englannissa koulutetut norjalaiskommandot räjäyttivät raskaan veden tuotantolaitoksen Norjassa, varmistaen ettei Saksa onnistu kehittämään atomipommia.
  - **Operaation Fortitude South 1944** – Massiivinen harhautus, jolla Saksa saatiin uskomaan, että liittoutuneet aikovat tehdä maihinnousun Calaisiin eivätkä Normandiaan.
  - **”Kreipen kaappaus” 1944** – Brittikommandot tunkeutuvat valepukujen turvin saksalaisten tukikohtaan Kreetan saarella, ja sieppaavat saksalaisen kenraali Kreipen, ja pakenevat rantaan, josta nousevat sukellusveneeseen.
- Mitkään yllä kuvatuista operaatioista eivät olisi olleet mahdollisia ilman vakoilua, vastavakoilua, ja vastarintaliikkeiden apua.

”Majuri Martinin” sotilaspassi, jota käytettiin uskottelemaan saksalaisille, että he olivat saaneet käsiinsä brittiupseerin ruumiin, jolla oli mukana salaisia suunnitelmia. Todellisuudessa ruumis kuului walesilaiselle kodittomalle.

Valokuvan lähde: Montagu, E; *the Man Who Never Was*; 1953.

Koodinmurtaminen: ENIGMA

- Saksalaiset käyttivät viestinnässään **Enigma**-salauslaitetta. Enigma oli sähkömekaaninen kone, johon ensin kirjoitettiin viesti, ja sitten pyöritettiin salauskiekkoja, jonka seurauksena viesti koodattiin. Kiekkoja oli useampia, ja eri kiekkojen pyörittäminen eri järjestyksessä tuotti eri koodin.
- Varsinainen viesti lähetettiin sähköttämällä joko lennättimellä tai radiolla, ja vastaanottaja kirjoitti koodatun viestin ylös paperille, syötti sen sitten omaan Enigma-laitteeseensa, ja katsoi sitten koodikirjasta, mitä kiekkoja hänen pitäisi pyöryttää ja missä järjestyksessä purkaakseen koodin.
- Puolalaiset matemaatikot aloittivat Enigman murtamisen 1930-luvulla, mutta eivät saaneet työtä valmiiksi ennen Saksan hyökkäystä vuonna 1939.
- Britit jatkoivan puolalaisten työtä Enigman murtamiseksi. Projektia, jonka koodinimi oli **ULTRA**, johti **Alan Turing**, ja maailman ensimmäiset tietokoneet olivat osa projektia.
- Ensimmäiset läpimurrot saatiin 1941 ja vuotta myöhemmin liittoutuneet pystyivät luotettavasti, vaikkakin viiveellä, murtamaan salauksen.
- Tämä antoi liittoutuneille erittäin suuren etulyöntiaseman, ja he pyrkivätkin pitämään salassa viimeiseen asti, että pystyivät nyt murtamaan kaikki saksalaisten viestit, ja saamaan tarkkaa tietoa saksalaisten joukkojen liikkeistä ja kunnosta (esim. Pohjois-Afrikka 1942-1943). Britit saivat myös selville saksalaisten suunnitelmat **Kurskin** suhteen vuonna 1943 ja kertoivat ne eteenpäin Neuvostoliitolle.
- ULTRA:n olemassaolo paljastui suurelle yleisölle vasta 1970-luvulla.

Enigma Imperial War Museumin kokoelmissa.

Amerikkalaisten oivalluksia: Magic, SIGSALY ja ”koodipuhujat”

- **Magic** oli yleisnimi Yhdysvaltojen kryptoanalyysi-projektille toisessa maailmansodassa.
- Sen taustat olivat 20- ja 30-luvun koodinpurkuoperaatioissa, joissa Yhdysvallat purki keisarillisen Japanin koodikieliä haltuunsa saamien koodikirjojen avulla. Eri koodikielet saivat nimensä värien mukaan, esim. RED ja BLUE.
- Yhdysvaltojen koodinmurtajat onnistuivat murtamaan osan Japanin diplomaattien käyttämästä salauksesta (koodinimi: **PURPLE**) vuonna 1940, mutta Japanin laivasto käytti eri koodausta, joten Yhdysvallat ei saanut ennakkovaroitusta Pearl Harborista, koska Japanin sotilasjohto ei varoittanut omaa ulkoministeriötään aikeistaan.
- Kuitenkin Yhdysvallat pystyivät kuuntelemaan niitä viestejä, joita Japanin suurlähettiläs Saksasta lähetti takaisin Japaniin ja sitä kautta tietoja Saksan aikeista.
- Japani sai tietää vasta sodan jälkeen, että sen diplomaattiviestejä oli kuunneltu koko sodan ajan.
- Yhdysvalloissa puhkesi pieni kriisi kongressissa, kun eri tahot alkoivat kysellä, oliko joku osa Yhdysvaltojen hallintoa tai laivastoa saanut ennakkovaroituksen Pearl Harborista ja antanut sen tapahtua, jotta saataisiin syy liittyä sotaan.
- Yksi amerikkalaisten salaisimpia ja merkittävämpiä teknologisia läpimurtoja oli **SIGSALY** – lempinimeltään ”Green Hornet” koska sen salaama ääni kuulosti herhiläiseltä. Se otettiin käyttöön vuonna 1943, ja Alan Turing oli myös auttanut sen kehittämisessä.
- Puhelin- ja radioliikenteen **salaajia** oli jo käytössä, mutta ne eivät olleet kovin turvallisia ja niiden murtaminen oli mahdollista.
- SIGSALY oli valtava järjestelmä, 40 hyllyä laitteita, jotka painoivat yli 50 tonnia. Niitä ei ollut käytössä kentällä, vaan niiden avulla Yhdysvaltojen presidentti pystyi olemaan yhteydessä suurlähettilääseensä Englannissa sekä Englannin pääministeriin, ja myöhemmin kenraaleihinsa Englannissa ennen Normandian maihinnousua ilman että viestiä pystyttiin mitenkään salakuuntelemaan.
- Yhdysvallat hyödynsi Tyynellämerellä sotiessaan Amerikan alkuperäisasukkaita radioviestinnässä ”**koodipuhujina**”. Koska he puhuivat kieliä, joita ei ollut olemassa kirjoitetussa muodossa, ainoa tapa murtaa koodi olisi saada koodipuhujia vangiksi, ja pakottaa heidät työskentelemään japanilaisten hyväksi, mitä ei tapahtunut kertaakaan.
- Amerikkalaiset hyödynsivät eri operaatioissa eri kielten puhujia, joten vaikka yksi koodipuhuja olisikin jäänyt vangiksi, ei tämä olisi auttanut Japania paljoakaan.

SIGSALY näytillä National Cryptologic Museumissa.

Tehtävät

1. Etsi lisää tietoa jostakin luvussa mainitusta erikoisjoukkojen suorittamasta tehtävästä.
2. Etsi lisää tietoa Alan Turingista ja projekti Ultrasta.

Liite 1. Toinen maailmansota kirjallisuudessa ja elokuvissa

Maailmansodan traumaattiset kokemukset rintamalla ja kotirintamalla ovat antaneet aiheen lukemattomiin omaelämäkerrallisiin ja fiktiivisiin kirjallisiin teoksiin. Osasta on myös tehty onnistuneita dramatisointeja valkokankaalle.

Esimerkkejä holokaustista kaunokirjallisuudessa ja elokuvassa:

- **Anne Frank**, Nuoren tytön päiväkirja. Frankin perhe pakeni juutalaisvainoja Saksasta Amsterdamiin ja piiloutui salaiseen siipeen Amsterdamin jouduttua Saksan valtaan. Perheen nuorempi tytär Anne piti päiväkirjaa salaisen siiven tapahtumista ja omista ajatuksistaan. Perheen piilopaikka paljastettiin 1944 ja perhe joutui keskitysleireille. Vain perheen isä Otto pelastui ja julkaisi salaisesta siivestä löytyneen tyttärensä päiväkirjan, josta tuli nopeasti bestseller. Anne Frankin tarinassa kiteytyy yksilön voimattomuus sodan kauhujen keskellä. Kirjasta on tehty lukuisia elokuva- ja teatteriversioita. Salainen siipi toimii nykyään suosittuna museona (Anne Frank Huis).

Kuva: Jari Ukkonen

- **Primo Levi**, Tällainenko on ihminen. Italianjuutalainen Primo Levi (1919-1987) toimi vastarintaliikkeessä, jäi kiinni toiminnastaan ja toimitettiin Auschwitzin leirille. Kirjailijana Levi on dokumentoija, joka kuvaa tarkasti ihmisyyden nollapistettä, johon hän Auschwitzissa törmäsi ennen kuin puna-armeija vapautti sen tammikuussa 1945. Levin teokset saavuttivat laajaa huomiota kaikkialla maailmassa. "Primo Levi kuoli Auschwitzissa, ainoastaan 40 vuotta myöhemmin", totesi kirjailija Elie Wiesel. Levi teki itsemurhan 1987.
- **Elie Wiesel**, Romaniasta kotoisin oleva Wiesel koki Auschwitzin ja Buchenwaldin leirit, jonne hän joutui vain 15-vuotiaana nuorukaisena. Muu perhe- vanhemmat ja kolme sisarusta- surmattiin keskitysleireillä. Wiesel tiivistä kokemuksensa romaaniinsa Yö. Wiesel palkittiin Nobelin rauhanpalkinnolla vuonna 1986.
- **William Styronin** hätkähdyttävä Sofien valinta on onnistunut esimerkki taitavasta kirjan dramatisoinnista. Tiiliskivimäinen romaani kuvaa puolalaisnaisen elämää Yhdysvalloissa sodan jälkeen sodan traagisten

muistojen varjostamana. Sofie joutui keskitysleirillä tekemään lastensa suhteen valinnan, minkä etten yksikään vanhempi ei haluaisi. Meryl Streep palkittiin roolityöstään pääosa-Oscarilla.

- **Bernhard Schlink**, Lukija. Schlinkin teos tuo toivotun saksalaisen näkökulman syyllisyyskysymykseen: voiko siitä koskaan täysin vapautua? Missä menee syyllisyyden ja uhrina olemisen välinen raja? Lukija on myös osuva ajankuvaus sodanjälkeisestä Saksasta. Kate Winslet palkittiin roolityöstä Oscarilla samannimisessä elokuvassa.

Rautaristi. Lähde: Pixabay

- **Thomas Keneally**, Schindlerin lista. Oscar Schindler pelasti tuhansia juutalaisia varmalta kuolemalta pestamalla heitä emalitehtaalleen töihin. Pääsy "Schindlerin listalle" merkitsi pelastumista. Steven Spielbergin samannimisestä elokuvaversiosta tuli jättimenestys. Elokuva kuvattiin osittain Auschwitzissa.
- **Markus Zusak**, Kirjavaras. Kirjavaras on australialaisen Markus Zusakin vuonna 2005 julkaistu romaani. Kirja on ollut myynti- ja arvostelumenestys ja se on saanut lukuisia kirjallisuusalan palkintoja. Teos on käännetty yli 40 kielelle, ja suomeksi se ilmestyi vuonna 2008. Kirjasta on tehty elokuva vuonna 2013. Teoksen keskiössä on saksalainen tyttö, jonka silmin kuvataan koko Hitlerin valtakausi valtaannoususta Saksan kaupunkien terroripommituksiin 1944-45.
- **John Boyne**, Poika raidallisessa pyjamassa. Boynen teos vuodelta 2006 on tuoreimpia sotakuvauksia, jossa pienen pojan näkökulma nostetaan keskiöön. Natsiupseerin pojan ja leirillä viruvan juutalaispojan ystävyyskuvaus on koskettanut miljoonia lukijoita ja katsojia. Elämä keskitysleirin kupeessa mullistaa

koko saksalaisiperheen elämän järkyttävällä tavalla. Kirjaa ei pidetä erityisenä mestariteoksena, mutta siitä tehty elokuva kasvatti kiinnostusta myös itse kirjaa kohtaan.

Lähde: Pixabay

Sotilaan silmin

- Tuoreimpia menetyselokuvia toisesta maailmansodasta on vuonna 2017 ilmestynyt draama **Dunkirk**. Christopher Nolanin ohjaustyö on brittiläisten, yhdysvaltalaisen, ranskalaisten ja hollantilaisten yhteistyönä syntynyt vaikuttava ja palkittu kuvaus Dunquerqueen evakuoinnista.
- **Pelastakaa sotamies Ryan** on Steven Spielbergin massiivinen ja ylistetty draama yhden sotilaan etsinnästä länsirintamalta. Elokuvan alkukohta Omaha Beachilta on muodostunut klassikoksi, samoin Tom Hanksin sympaattinen roolisuoritus kapteeni Millerinä, joka on valmis uhraamaan kaikkensa löytääkseen sotamies Ryanin.
- Erilaisen näkökulman klassisiin sotasankarikuvausvaihtoihin tuo Me Gibsonin ohjaama elokuva **Hacksaw Ridge – aseeton sotilas** vuodelta 2016. Tositapahtumiin väljästi perustuva draama kuvaa erilaista sotasankaria, Desmond Dossia, joka ei suostu tarttumaan aseeseen, mutta tekee silti ihmeitä kiperässä paikassa taistelussa japanilaisia vastaan.
- Unkarilaisen Laszlo Nemesin **Son of Saul** on järkyttävä ja eleetön kuvaus juutalaismiehestä, joka pakotetaan työskentelemään keskitysleirillä. Elokuvan visuaalinen toteutus on pelkistetty ja katsojalle haastava. Elokuva palkittiin parhaan ulkomaisen elokuvan Oscarilla vuonna 2016.
- Perinteistä amerikkalaista sotakuvausta edustaa vuonna 2001 ilmestynyt **Pearl Harbor**, joka vaikuttaa visuaalisuudellaan ja efekteillään, mutta jää sisällöltään kepeäksi ja jopa rassistiseksi kuvaukseksi Pearl Harborin tapahtumista, jotka johtivat USA:n mukaan tuloon maailmansotaan.
- Saksalaisen sotadraaman huippua edustaa **Der Untergang- Perikato**, joka kuvaa sodan viimeisiä päiviä Berliinin bunkkerissa. Bruno Ganzin suoritus Hitlerinä tuo diktaattorista esiin uusia puolia ihmisenä, mikä aiheutti myös kritiikkiä elokuvaa kohtaan. Ganz käytti Ylen arkistoista löytyneitä ääninauhoja, jotka oli salaa nauhoitettu Hitlerin Suomen vierailulla 4.6.1942, oppiakseen Hitlerin oikean puheenparren.
- Italialainen klassikko **Rooma – avoin kaupunki** on Roberto Rossellinin ylistetty teos kaoottisesta Roomasta Mussolinin kukistumisen aikoihin ja saksalais miehityksen alla 1944. Vuonna 1945 ilmestynyttä elokuvaa pidetään neorealismien tyylin aloittajana elokuvataiteessa.
- Virolainen elokuva **1944** on Elmo Nugasen ja Leo Kunnaksen käsikirjoittama draama vuoden 1944 tapahtumista Virossa, kun kansa on jakaantunut saksalaisten ja venäläisten kannattajiin. Elokuva sai ilmestyessään 2015 innostuneen vastaanoton sekä Virossa että ulkomailla. Se nosti esiin lähihistoriasta osin vaietun kipeän vaiheen virolaisten vaiheissa. Elokuvan tuotannossa vaikutti suomalainen Matila Röhr Productions.

Sotilaiden hautausmaa Normandiassa.

Lähde: Pixabay